

TÜRK DÜNYASI KADIN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ JOURNAL OF TURKIC WORLD WOMEN STUDIES

Dergi web sayfası: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>
Journal homepage: <https://turkicworldwomen.com/index.php/pub>

doi:10.5281/zenodo.7764630

Araştırma Makalesi • Research Article

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE RUM KÖKENLİ MELİKELER *Melikes of Rum Origin in the Anatolian Seljuk State*

Muhittin KAPANŞAHİN*
Kübra DUMAN**

Özet

Anadolu Selçuklu Devleti'nde evlilikler dini, sosyal ve siyasi sebeplere dayalı olarak gerçekleşmiştir. Buna dayalı olarak devletlerarası münasebetler sonucunda da evlilikler yapılmaktaydı. Bu evlilikler sadece Türk ve Müslüman kişiler ile yapılmamıştır. Farklı dine mensup kişiler ile yapılan evlilikler devlet çıkarlarının ön planda olduğunu göstermektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'ne gelin olarak gelen Rum Prensesler, Melike unvanına sahip olmaktadır. Bazı Melikelerin evlilikleri siyasi olaylar sonucunda gerçekleştiği için yaşantıları ile ilgili ulaşılan kaynaklardan sınırlı bilgiler elde edilmiştir. Melike İzabella ve Mavrozomes'in kızı Melike Hatun bu duruma örnektir. Melikelerin evlilikleri süresince din değiştirmeleri konusunda herhangi bir baskı olmamış, kendi dinlerini istedikleri gibi yaşamışlardır. Kendi inançlarına bağlı kalan Melikeler, bir süre sonra Müslüman olmuşlardır. İnanç özgürlüğünün olduğu bir ortamda, İslam dinini benimsemeleri Melikelerin toplum tarafından kabulünü kolaylaştırmıştır. Özellikle Mahperi Hatun ve Gürcü Hatun'un İslam dinini kabul ettiği kaynaklarda belirtilmektedir. Hem yapmış oldukları eserler hem de Gürcü Hatun'un dönemin alimlerinden olan Mevlâna ile ilişkileri bu düşünceyi desteklemektedir. Ulaşılan kaynaklarda her ne kadar toplumsal ve kültürel alanlarda faaliyet göstermişlerse de kendi çocukları için mücadelelerde buldukları da görülmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde bu mücadelede en aktif rol oynayan Melike, Mahperi Hunad Hatun'dur. Mahperi Hatun, bulunduğu dönem itibarıyla oğlu I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkmasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra oğlundan sonra torunlarının tahta çıkması için uğraşmıştır. Rum Melikeler içinde özellikle Berduliye Hatun'un Hristiyan inancında kaldığı kesindir. Selçuklu sarayına gelin geldiği dönemde Hristiyan kardeşlerinin de Anadolu Selçuklu Devleti'nde etkili olduğu görülmektedir. Moğol baskısının giderek arttığı bir dönemde Berduliye Hatun, oğlu II. İzzeddin Keykavus ve maiyetindekilerle birlikte Bizans İmparatorluğuna sığınmıştır. Berduliye Hatun, bundan sonraki yaşamını burada geçirmiştir. Bunun haricinde maiyetinde bulunan birçok kişi Hristiyan olmaya zorlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Devleti, Rum Melike, Evlilik, Kadın, İnanç.

Abstract

Marriages in the Anatolian Seljuk State were based on religious, social and political reasons. Based on this, marriages were made as a result of interstate relations. Since the marriages of some Queens took place as a result of political events, limited information was obtained from the sources reached about their lives. Melike Hatun, daughter of Melike Izabella and Meavrozomes, is an example of this situation. These marriages were not made only with Turkish and Muslim persons. Marriages with people of different religions show that state interests are at the forefront. The Greek Princesses who came to the Anatolian Seljuk State as brides had the title of Melike. There was no pressure to change their religion during their marriage, and they lived their own religion as they wished. The Melikes, who adhered to their own beliefs, became Muslims after a while. In an environment of freedom of belief, their adoption of the religion of Islam facilitated the acceptance of the Melikes by the society. In particular, it is stated in the sources that Mahperi Hatun and Georgian Hatun accepted Islam. Both their works and Georgian Hatun's relations with Mevlâna, one of the scholars of the period, support this idea. Although they were active in social and cultural fields, it is seen that they intervened in political events for their own children. Melike, who played the most

Makale Geçmişi Başvuru tarihi: 01 Şubat 2023, Kabul tarihi: 15 Mart 2023

Bu çalışma Yüksek Lisans tezinden derlenerek yapılmıştır.

*Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi, Karabük, Türkiye
kapansahin@gmail.com ORCID: 0000-0001-9582-1685

**Yük. Lis. Öğr., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi, Kayseri, Türkiye
kuntaskubra@gmail.com ORCID: 0000-0002-4852-6058

active role in this struggle in the Anatolian Seljuk State, is Mahperi Hunad Hatun. Mahperi Hatun was influential in the enthronement of her son, I. Gıyaseddin Keyhüsrev. In addition, she struggled for her grandchildren to ascend to the throne after her son. It is certain that especially Berduliye Hatun remained in the Christian faith among the Greek Queens. When she came to the Seljuk palace as a bride, it is seen that her Christian brothers were also influential in the Anatolian Seljuk State. Berduliye Hatun took refuge in the Byzantine Empire with her son Izzeddin Keykavus II and her entourage at a time when the Mongol oppression was increasing. Berduliye Hatun spent her next life here. Apart from this, many people in her entourage were forced to become Christians.

Keywords: Anatolian Seljuk State, Rum Origin Melikes, Marriages, Women, Religion.

Giriş

Anadolu Selçuklu Devleti'nde yapılan evliliklerin daha çok siyasi amaçlarla yapıldığı anlaşılmaktadır. Siyasi menfaatler doğrultusunda yapılan bu evliliklerin hukuki bir bağlayıcılığının olduğu görülmektedir. Çalışmada Anadolu Selçuklu Devleti'ne gelin olarak gelen Rum Melikelerin buldukları din, toplumsal yaşamlarında yapmış oldukları faaliyetler ve eşlerinin ölümü ile birlikte siyasi alanda göstermiş oldukları tutumlar incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışma Yüksek Lisans tezinden üretilmiş olup bu çerçevede şekillenmiştir. Araştırma sırasında altı Rum Melike'nin olduğu tespit edilmiştir. Bunlar: I. Kılıç Arslan'ın eşi Melike İzabella, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi Melike Ümmühan Hatun ve Mavrozomes'in kızı Melike Hatun, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın eşi Melike Mahperi Hatun, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi Melike Gürcü Hatun ve Melike Berduliye Hatundur.

Melikelerin evlilikleri süresince bağlı buldukları dinde kalmalarına müsaade edilmiştir. Bu sürede Melike Ümmühan Hatun, Melike Gürcü Hatun ve Melike Mahperi Hatun'un Müslüman olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Melike İzabella, Mavrozomes'in kızı Melike Hatun ve Berduliye Hatun'un Hıristiyan inancında kaldığını hatta çocuklarının da Hıristiyan olduğu ifade edilmektedir. Özellikle Berduliye Hatun'un ve çocuklarının Bizans'a sığındıktan sonra bir müddet burada yaşadığı ve bazı çocuklarının Hıristiyan olarak vaftiz edildiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Müslüman olan Melikelerin cami, medrese, türbe gibi birçok yapılar inşa ettirdiği görülmektedir. Toplumsal faaliyetlerinin yanı sıra siyasi alanda da faaliyet gösterdikleri hatta siyasi güçlerini kaybetmemek için bazı Melikelerin vezirler ile evlilik yaptığı görülmektedir.

1. IV. Raymond'un Kız Kardeşi Melike İzabella

Hakkında çok az bilgi bulunan melikelerden biri İzabella'dır. Nerede doğduğu, kaç yaşında evlendiği, bundan önce başka evlilik yapıp yapmadığı ile ilgili bilgiler kaynaklarda verilmemiştir. İzabella'nın Haçlı komutanı olan IV. Raymond'un kız kardeşi olduğu belirtilmektedir. Kaynaklardan anlaşılmaktadır ki bu evlilik, I. Haçlı seferi sırasında (1097-1104), Anadolu Selçuklu Devleti ile siyasi ilişkiler neticesinde evlilik gerçekleşmiştir. Bu da İzabella'nın Anadolu Selçuklu Devleti'ne gelin olarak gelen ilk gayrimüslim Melike olduğu bilgisini vermektedir (Gordlevski, 1988, 333). II. Kılıç Arslan, Alman Prensi ile görüşmesinde annesinin de Alman asıllı olduğunu ifade etmiştir. Haçlı kaynaklarında ise İzabella, I. Mesud'un eşi ve II. Kılıç Arslan'ın¹ annesi olarak belirtilmektedir (Turan, 2014, 164; Doğan, 2018, 36). Evliliğin gerçekleşmesi için IV. Raymond'un kız kardeşi İzabella'ya 100 bin florin ödeme yapılmıştır (Altunsoy, 2021, 101).

Melike İzabella'nın evlendikten sonra Hıristiyan inancı ile bağını koparmadığı hatta oğluna da Hıristiyanlara karşı iyi muamelede bulunması için telkinlerde bulunduğu görülmektedir. Oğlu II. Kılıç Arslan'ın, annesi için inşa ettirdiği mezara haç bırakmış olması Melike'nin Hıristiyan inancını devam ettirdiğini göstermektedir. Annesinin inancına saygılı olan II. Kılıç Arslan'ın Malatya patriğine bir âsa ve

¹II. Kılıç Arslan, Sultan I. Mesud'un en büyük oğludur. 1155-1192 yılları arasında tahta çıkmıştır. 1184 yılında ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmıştır. Sultan Mesud, Konya'ya büyük hükümdar olarak otururken melikler, buldukları bölgelerde sultanın adından sonra kendi adlarına hutbe okutuyor ve kendi adlarına para bastırıyorlardı. Yaklaşık 40 yıl kadar süren saltanatında Anadolu'daki Türk hâkimiyetini sağlamayı başarmıştır. Bkz. Abdülkerim Özaydın, "Kılıcarslan II", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 398–402.

20 kızıl dinar hediye olarak gönderdiği ifade edilmektedir. Yine patriği İslamî değerlere ters düşmesine rağmen Hıristiyan âdetine göre İncil ve haç eşliğinde kabul ettiği kaynaklarda geçmektedir. Hıristiyanların bu davete mızraklarının üzerinde haç işaretleriyle ve kendi ilahileri eşliğinde gittikleri, hatta Kılıç Arslan ile dini sohbetler ettikleri ifade edilmektedir (Turan, 2014, 163). II. Kılıç Arslan'ın bütün bu tavır ve tutumları, onun İslam kimliğinden uzak olduğu fikrini verse de yaptırmış olduğu birçok eser onun Müslüman kimliğini taşıdığını gösterir (Turan, 2014, 165).

2. Melike Ümmühan (Vâlîde) Hatun

Melike Ümmühan Hatun'un, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in² ilk eşi ve I. Alâeddin Keykubad'ın annesi olduğuna dair bilgiler mevcuttur (Önkâl, 1999, 20). Yunan asıllı³ Prensesin Tekfur Kâluyan'ın karısı Despina Hatun'un⁴ kız kardeşi olduğu ifade edilmektedir (Uyumaz, 2001, 173; Altunsoy, 2021, 101). Hıristiyan olan bu Prenses, Selçuklu sarayına geldikten sonra Ümmühan Hatun (Valide Hatun) adını almıştır (Kaya, 2001, 15). I. Gıyâseddin Keyhüsrev, kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şâh⁵ tarafından tahttan uzaklaştırınca Konstantinopolis'te kısa bir süre yaşamıştır. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Konstantinopolis'te bulunduğu sürede vaftiz olduğunu ve İmparator III. Alexios Angelos tarafından evlat edinildiğini yani onun vaftiz babası olduğu ifade edilmektedir (Akropolites, 2007, 124). Bu durum bazı kaynaklarda imkânsız görülse de Gıyâseddin Keyhüsrev'in, Theodore Laskaris⁶ ile iyi ilişkilerde bulunması ve Laskaris'in eşi Anna için kız kardeş ifadesini kullanması bu iddianın doğru olma ihtimalini göstermektedir. Yukarıda bahsettiğimiz olayda Keyhüsrev'in annesinin Tekfur Kaloyan'ın eşinin kardeşi olma ihtimali de bu iddiaları desteklemektedir. Nitekim Kaloyan Tekfur ismi ile bahsedilen kişinin III. Alexios olduğu ifade edilmektedir (Shukurov, 2018, 113; Altunsoy, 2021, 98). Bazı kaynaklarda bu hatun I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi değil annesi olarak belirtilmekte, Konstantinopoliste bulunduğu sırada başka bir Hatun ile evlendiği ifade edilmektedir (Uyumaz, 2000, 402). Yine Gıyâseddin Keyhüsrev'in Hıristiyan kimliğini hem de Müslüman kimliğini kullandığı ifade edilmektedir (Altunsoy, 2021, 66).

Bunun yanı sıra Gordlevski eserinde I. Alâeddin Keykubad'ın annesinin Fatma Hatun olduğunu ve onun mezarının bölgede bulunan bir Bizans Kilisesi'nde olduğundan bahsetmektedir (Gordlevski, 1988, 320). Buna ek olarak, Battal Gazi'nin türbesinin yanında Bizans Kilisesi'nin bulunması bahsedilen kişilerin aynı kişi olduğu fikrini bizlere vermektedir.

Ümmühan Hatun ile ilgili ulaşılan en önemli bilgi kendi döneminde yaptırmış olduğu Battal Gazi türbesidir. Rivayet edildiği üzere Ümmühan Hatun, Battal Gazi'yi⁷ rüyasında görmüştür. Battal Gazi,

²Sultan II. Kılıç Arslan'ın oğludur. 1192-1196/ 1205-1211 yıllarında olmak üzere iki defa tahta çıkmıştır. II. Kılıç Arslan kendinden sonra tahta geçecek kişiyi I. Gıyâseddin Keyhüsrev olarak belirlemiştir. Tahta çıkan Gıyâseddin Keyhüsrev, kardeşi ile girdiği taht mücadelesini kaybetmiş ve 1197 yılında Rükneddin Süleyman Şâh tahta çıkmıştır. Süleyman Şâh'ın vefatı ile 1205 yılında ikinci defa tahta çıkmıştır. Bkz. Ali Sevim, "Keyhusrev I", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 346-48.

³Bkz. Nevra Necipoğlu, "Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu'da Birliklikleri(11 ve 12. Yüzyıllar)", Cogito/Selçuklular, sayı 29 (2001): 84.

⁴Bkz. Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri", içinde I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, ed. Osman Eravşar ve Haşim Karpuz (Konya: Selçuk Üniversitesi Araştırmaları Merkezi, 2000), 402.

⁵Babası Sultan Kılıç Arslan'ın vefatından sonra tahta çıkan kardeşi I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatını kabul etmemiş ve 1196 yılında Konya'da Selçuklu tahtına oturmuştur. Meliklik dönemi ile ilgi pek bir bilgi bulunmamaktadır. Kardeşi ile girdiği mücadele birçok kaynakta verilmektedir. Gürcü Kraliçesi Tamara'nın kendisi ile evlenmek istediği ancak Süleyman Şâh'ın bunu kabul etmediği ifade edilmektedir. 1204 yılında Gürcü seferi sırasında vefat etmiştir. Bkz. Seval Orhan, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Evlilik (1075-1308)" (Marmara Üniversitesi, 2016), 28.

⁶İznik Rum İmparatorluğunun kurucusu. Bkz. Rustam Shukurov, "Harem Hıristiyanlığı: Selçuklu Şehzâdelerinin Bizanslı Kimliği", içinde Anadolu Selçukluları Ortaçağ Ortadoğusu'nda Saray ve Toplum, ed. A.C.S. Peacock ve Sara Nur Yıldız (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018), 113.

⁷Battal Gazi'nin ne zaman doğduğu hakkında herhangi bir tarih bulunmazken H. 740 yılında vefat etmiştir. Hz. Ali'nin soyundan gelmektedir. Emeviler döneminde Anadolu'da Bizans ile yapılan savaşlar ün kazanmıştır. Arap kaynaklarda Hıristiyanların korktuğu bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Türkler tarafından çok sevilen bir alp, eren veya gazi, veli olarak tanınmıştır. Anadolu'da Selçuklulardan sonra Aleviler, Kalenderiler ve Bektaşiler tarafından

şehit düştüğü yeri Ümmühan Hatun'a gösterir ve o bölgede bir türbe yaptırmasını ister. Ümmühan Hatun, bunun üzerine rüyasında gördüğü yeri tetkik ettirmiş ve üçler bölgesi diye adlandırılan bölgeye 1205-1211 yılında Battal Gazi türbesi yaptırılmıştır (Bekmez, 2016, 143). Ümmühan Hatun bu türbeyi inşa ettirerek, Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki ilk kadın bânî olmuştur. Ümmühan Hatun'un halk tarafından saygı duyulan biri için böyle bir yapı inşa etmesi, halkın gözünde itibarını arttırmıştır (Demir, 2021, 434).

I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından adına Ümmühan Hatun Türbesi ve Medresesi ve Ayn-î (Kadıncık) Ana Türbesi yaptırılmıştır (Bekmez, 2016, 143). Ayn-î Ana türbesi ile Ümmühan Hatun türbesi arasındaki mesafenin az olması, türbeler arasındaki benzerlikler, Ümmühan Hatun ile Ayn-î Ana arasında bir yakınlık olabileceği kanısını vermektedir (Kara, 2019, 61). Bu durum Ayn-î Ana'nın Ümmühan Sultan'ın kızı ya da hizmetkârı olabileceği fikrini vermektedir (Kara, 2019, 56). Bu türbe Anadolu Selçuklu Devleti'nde Melikeler adına yapılan ikinci türbe örneğidir. Türbe, Eskişehir'de bulunan Seyit Gazi Külliyesinin güney kısmında bulunmaktadır. Türbeye bağlı bulunan mescit ve medrese kısmı Osmanlı Devleti döneminde yenilenmiştir. Yapı türbe çeşidi olarak eyvan bir yapıda inşa edilmiştir. İki katlı olan bu yapının tamamı kesme taşlar ile örülmüştür. Ümmühan Hatun türbesinin 1207-1208 yıllarında inşa edildiği düşünülmekle birlikte, yapı olarak Anadolu'nun en eski inşalarından biridir (Önkal, 1999, 20; Kemaloğlu, 2015, 101).

3. Mavrozomes'in kızı Melike Hatun

Melike Hatun ile ilgili ulaşılan kaynaklarda yaşamına dair herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Melike Hatun arasında yapılan bu evlilik, Keyhüsrev'in birinci saltanatı döneminde gerçekleştirilmiştir (Necipoglu, 2001, 84). Sultan II. Kılıç Arslan, ölmeden önce yerine oğlu I. Gıyâseddin Keyhüsrev'i getirtmiştir. Ancak Gıyâseddin Keyhüsrev'in Sultanlığını, hiçbir kardeşi kabul etmemiştir. Her biri birbirinden bağımsız hareketlerde bulunmuştur. Kimi toprak ilhak ederken kimi de kendi adına para basmaya çalışmıştır (Cahen, 1970, 125). Bu sırada tahta sahip olmak isteyen Tokat meliki Rükneddin Süleyman Şâh, kardeşi ile taht mücadelesine girişmiştir. Kardeşleri üzerinde egemenlik sağladıktan sonra Konya önlerine kadar gelmiştir. Yaklaşık dört ay süren kuşatmadan sonra şehir eşrafi iki kardeşin arasını bulmaya çalışmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev, maiyetindekilere dokunulmaması şartı ile Konya'yı terk edeceğini ifade etmiştir. Bu durum Rükneddin Süleyman Şah tarafından kabul edilmiş ve Gıyâseddin Keyhüsrev tahtından feragat etmiştir. Böylece Anadolu Selçuklu tahtına Rükneddin Süleyman Şâh geçmiştir (Yıldız, 1989, VIII-259; Günler, 2010, 77).

Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahttan indirilme sebebi olarak Hıristiyan annesi gösterilmiştir. Özellikle bu tür ifadeler Bizans kaynaklarında geçmektedir. Bizans kaynakları, bu sebeple Süleyman Şâh'ın, kardeşi Gıyâseddin Keyhüsrev'e aşırı bir kin ve nefret beslediğinden bahsetmektedir (Kaya, 2001, 59). Bazı Bizans kaynaklarında, iki kardeş arasındaki mesele sadece taht kavgasından dolayı değil, Gıyâseddin Keyhüsrev'in Hıristiyan bir anneden doğmuş olmasının verdiği bir öfkeden kaynaklanmaktaydı. Kaymaz'ın Osman Turan'dan yapmış olduğu alıntıya göre, O. Turan bu durumu reddetmekte, iki kardeş arasında yapılan taht mücadelesinin bu konu ile ilgisinin olmadığını vurgulamaktadır (Kaymaz, 2011, 36).

Gıyâseddin Keyhüsrev, sürgün dönemi boyunca Ermeni Kralı Leon'a ve Suriye bölgesinde Halep emiri olan el-Melik'ül-Zâhir gibi birçok kişilere sığınmıştır. Ancak bu dokuz yıllık sürgün döneminde her ne kadar iyi bir muamele görse de beklediği desteği görememiş ve İstanbul'a giderek Bizans İmparatorluğuna⁸ sığınmıştır. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Bizans'a sığınmasının yanı sıra, bu süreçte III.

da yüceltilmiştir. Erken dönem Osmanlı gazileri, Battal Gazi'ye büyük bir saygı duymuşlar. Sefere çıkmadan önce Battal Gazi'nin türbesini ziyaret etmekteydiler. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Battal Gazi", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 204-5.

⁸Sultan II. Kılıç Arslan'ın, Bizans İmparatoru ile 1143-1180 senelerinde iyi ilişkiler kurmak amacıyla İstanbul'da görüşmelerde bulunduğu belirtilmektedir. Franz Dölger, Kılıç Arslan'ın üç ay, Süryani Mikhail 80 gün İstanbul'da kaldığını ifade ederken, İbnü'l-İbri ise sadece sekiz gün kaldığını söyleyebiliriz. Bu süre zarfında da yapılan barış görüşmelerinde, muhtemel bir siyasal evlilik mümkün görünmektedir. Bundan dolayı da Gıyâseddin Keyhüsrev'in Bu evlilik sonucu dünyaya geldiği ifade edilir. Gıyâseddin Keyhüsrev'in kardeşi ile mücadelesinde Bizans'a sığınması, bu ihtimali mümkün kılmaktadır. Bkz. Kaya, "I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşâh Dönemi

Haçlı seferleri vuku bulmuştur. İstanbul Latinler tarafından işgal edilmiştir. Bu sırada Gıyâseddin Keyhüsrev, çocukları ile beraber sonraki süreçte kayınbabası olan Mavrozomes'e sığınmış ve bu süre zarfında bu evlilik vuku bulmuştur (İbnü'l-Esir, 1987, XII-169; Kesik, 2006, 447).

Gıyâseddin Keyhüsrev'e, evleneceği kişinin dinine müdahalede bulunmamıştır. İbadetini istediği gibi yapabileceği bir yer ve papaz yanında bulundurulmuştur. Gıyâseddin Keyhüsrev'in bu evliliğin gerçekleşmesi için annesinin de Hıristiyan olarak dinini özgürce yaşadığını ve babasının herhangi bir baskıda bulunmadığını söylemesi dikkat çekicidir (Altunsoy, 2021, 99). İstanbul Latinler tarafından 1204 yılında işgal edilince Gıyâseddin Keyhüsrev, kayınpederine ait olan kaleye sığınmıştır (Abu'l-Farac, 1950, II-474; İbnü'l-Esir, 1987, XII-169). Bu sırada Süleyman Şâh'ın ölümü ile birlikte devletin ileri gelenleri I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e haber göndererek onu tahta davet ettiler. Böylece Gıyâseddin Keyhüsrev ailesi ile kayınpederi Mavrozomes ile birlikte Konya'ya dönmüştür (Yıldız, 1989, VIII-265). I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in uzun bir süre Konstantinapolis'te bulunması, burada evlilik gerçekleştirmesi, Bizanslı unsurların Selçuklu Devleti içerisinde yerleşim problemlerini ortaya çıkaracaktır. Selçuklu Devlet yapısında ortaya çıkan bu sorunun önüne geçilmemiş hatta bazı aristokratların Selçuklu Devleti'nde yüksek bir mevkiye gelmesine ve toprak sahibi olmasına sebebiyet vermiştir (Kaymaz, 2011, 50).

Manuel Mavrozomes, damadı Gıyâseddin Keyhüsrev, Konya'da tahta geçtiği sırada yanında bulunmaktaydı. Gıyâseddin Keyhüsrev, sultan olunca kayınpederine Denizli, Honas ve Menderes civarındaki bölgeleri vermiştir. Manuel Mavrozomes, bu bölgelere hâkim olunca, burada Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlı bir beylik kurmuştur. Bundan dolayı da bazı kaynaklara Mavrozomes'e Melik unvanı da verilmiştir. Bu bölgenin Mavrozomes'e verilmesinin nedeni, giderek güçlenmekte olan Laskaris'e karşı bir ortak vâris olduğunu hissettirmektir. Ancak Mavrozomes, Denizli bölgesindeki idareyi sürdürememiştir. Bundan dolayı da bu bölge Selçuklu topraklarına katılmıştır. Damadı Gıyâseddin Keyhüsrev'e karşı sadakatinden dolayı Müslüman olmadığı halde Beylerbeyi makamına kadar yükselecektir (Yıldız, 1989, VIII-268; Kaya, 2001, 130; Turan, 2014, 177). Bununla birlikte Mavrozomes için kaynaklar, "*Komnenâ Emîr*" olarak bahsetmektedir (Cahen, 1970, 209). 1230 yılından sonra Mavrozomes hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır (Kesik, 2006, 448).

4. Melike Mahperi (Hunad) Hatun

Mahperi Hatun'un Selçuklu sarayına gelin gelmeden önceki isminin Destina olduğu ifade edilmektedir (Oral, 2014, 2). Bizans Tekfuru Ermeni kökenli Rüpenid'in soyundan gelmektedir. Rum asıllı Kyr Vart (Bardas)'ın kızı olduğu ifade edilmektedir. (Eastmond, 2017, 99; Shukurov, 2018, 99). Kyr unvanının Trabzon İmparatorluğu tarafından kullanılmış olması, onların asil bir soydan geldiklerini göstermektedir. Kyr kelimesi Yunanca Kyrios kelimesinden, Türkçeye geçen anlamı ile "*bey, hükümdar, hâkim, emir*" anlamlarına gelmektedir (Bekmez, 2020, 167). Mahperi Hatun'un Rum asıllı olmasının yanı sıra Ermeni olduğuna dair de görüşler bulunmaktadır (Demir, 2020, 302).

Mahperi Hunad Hatun, Sultan I. Alâeddin Keykubad⁹ ile evlenmiştir. Moğol tehlikesinin ortaya çıkması ile Sultan Alâeddin Keykubad özellikle Konya, Kayseri gibi şehirlere kaleler yapmış ve etrafını surlar ile çevirmiştir. Bu tedbirlerin ardından 1221 yılında Alanya bölgesine doğru fetih yapmak istemiştir. Daha sonra Sultan, Mübârizüddin Er-Tokuş himayesindeki ordu ile Kalonoros kalesini kuşatma altına almıştır (Yıldız, 1989, VIII-284; Turgut, 2015, 8). Kalenin idaresinde bulunan Rum asıllı Kyr Vart, savunma da

Selçuklu Tarihi (1192-1211)", 14.

⁹I. Alâeddin Keykubad 1190 yılında doğmuştur. Babası I. Gıyâseddin Keyhüsrev'dir. Abisi İzzeddin Keykâvus'un sultanlığını kabul etmemiş, Erzurum Meliki olan Mugiseddin Tuğrul Şâh ile Ermeni Kralı Leon'un desteği ile mücadeleye girmiştir. Ancak bir müddet sonra muvaffak olamamış ve 1212 yılında esir edilmiştir. Abisinin ölümünden sonra Sivas'ta tahta çıkmıştır. Sultanlığı döneminde Eyyübiler ile ilişkilerinin düzeltilmiştir. Alanya'da bir tersane yaptırmıştır. Ülke sınırlarını doğuda Van Gölü'ne kadar yaymıştır. Kırimda' ki Suğdak kentini Selçuklu Devleti'ne bağlamıştır. Sultanlığı boyunca devleti gelebileceği en güçlü konuma getirmiştir. 1230 yılında Yassı Çimen Savaşı ile Celâleddin Herzamşâh'ı ortadan kaldırmıştır. 1237 yılında vermiş olduğu ziyaret sırasında yediği etten zehirlenerek vefat etmiştir. Bkz. Faruk Sümer, "Keykubad I", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 25/357-359.

başarısız olacağını anlayınca Emir Mübârizüddin er-Tokuş'tan barış talebinde bulunmuş ve Sultan Alâeddin Keykubad, kaleyi mücadele etmeden almıştır. Kyr Vart'ın Sultan'a övgü dolu mektuplar yazması, Sultan Alâeddin'in hoşuna gitmiş ve Kyr Vart ile bir akrabalık münasebeti kurmak istemiştir. Yapılan evlilik ile beraber Sultan Alâeddin, kayınpederi Kyr Vart'a Konya Akşehir emirliği ile birkaç köyün idaresini vermiştir (Turan, 2012, 388; İbni Bibi, 2014, 270; Ersan, 2018, X-223).

Kyr Vart, Sultan ile barış anlaşması yaptıktan sonra, yanında bulunan kadınlardan birini gönderdiği ifade edilmektedir. Sultanın evlendiği bu kadın hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. İbni Bibi eserinde bu kadının Kyr Vart'ın cariyelerden biri olduğunu ifade etmektedir (İbni Bibi, 2014, 270). Yine İbni Bibi'nin, Sultan Alâeddin Keykubad'ın eşi Melike-i Âdiliyye'den uzun uzun bahsederken, Mahperi Hunad Hatun ile ilgili herhangi bir bilgi vermediği görülmektedir (Kaymaz, 2014, 25). Kaymaz'ın, Halil Edhem'den yapmış olduğu alıntıya göre, Vincent de Beauvais de bu kişi için Kyr Vart'ın cariyesi olarak bahsetmektedir (Kaymaz, 2011, 82; Demir, 2021, 423). Ermeni tarihçi Simbat ise bu kişinin Kyr Vart'ın kızı olduğunu ve dinini terk etmediği için Alâeddin Keykubad'ın herhangi bir münasebette bulunmadığından bahseder. Osman Turan'da eserinde bu Melike'den Kyr Vart'ın kızı olarak bahsetmektedir (Turan, 2014, 229) Bu iki farklı tutumdan dolayı, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesinin Kyr Vart'ın kızından bir başkası da olabileceği düşünülebilir. Ancak Keyhüsrev'in annesinin Rum olması Kyr Vart'ın kızı olma ihtimalini daha da arttırmaktadır (Kaymaz, 2014, 111).

Alâeddin Keykubad ile Mahperi Hatun'un 1221 senesinde evlendiği ifade edilmiştir. Buna bakılarak da Mahperi Hatun'un evlendiği zaman 15-20'li yaşlarda olduğu düşünülmektedir (Shukurov, 2018, 106). Sultan Alâeddin Keykubad, evlendiği eşinin dinine müdahale etmeyeceğine dair söz vermiştir. Ancak bu Hatun Selçuklu sarayına geldikten sonra İslam dini ile tanışmış ve bir müddet sonra Müslüman olmuştur (Yıldız, 1989, VIII-298). Selçuklu Devleti'ne gelin gelmek üzere yola çıkan Mahperi Hatun, İncesu taraflarında dinlenmek istemiştir. Bu sırada bir rüya görmüştür. Rüyasında bir Pir'in kendisine üzüm ikramında bulunduğunu ve İslam dininden bahsettiğini görmektedir. Bu pirin etkisinde kalan Destina Hatun, İslam dinine girmeye karar vermiştir. Bu pirin Şeyh Türesan Veli olabileceği yönünde fikirler bulunmaktadır. Nitekim Mahperi Hatun'un bir müddet sonra Şeyh Türesan Veli türbesini yaptırması bu fikri destekler niteliktedir (Oral, 2014, 2-3).

Yukarıda bahsedilen bilgide Mahperi Hatun'un daha gelin gelmekte iken Müslüman olduğu ifade edilirken, babasının yaşadığı süre boyunca dinini değiştirmedeğini hatta sarayda yanında bir şapel bulundurduğundan bahsedilmektedir (Kara, 2019, 46). Ancak babasının ölümünden sonra Hıristiyan dinini bırakıp Müslüman olduğu ve Mahperi Hatun adını aldığı, oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından ifade edilmektedir. Bu ismin yanına ayrıca Hunad (Huvand, Hoven) ismini de almıştır. Bazı tarihçilere göre '*Hunad*' kelimesi Selçuklu ailesini temsil etmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nde Sultanlar için kullanılan özel bir isim olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra bazı tarihçilerde o dönemde bölgede mezarı bulunan Huvand adında bir dervişin bulunduğunu, bundan dolayı bu ismin verildiğini ifade etmektedirler. Yine kelime köken bakımından incelenmiş ve Ermeniler için önemli bir yere sahip olan Yonannes Hovhânes adında bir aziz ile bağlantısının olabileceği düşünülmüştür (Demir, 2021, 422).

Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1243 tarihinde İstanbul Latin İmparatoru II. Boudouin'e yazdığı mektupta annesinin, babasının sağlığında Hıristiyan dinini yaşadığı ve kendisinin iktidara geçtiği zamanda da Hıristiyan olduğunu ifade etmektedir. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Bizans ile temas halinde bulunması muhtemelen annesinden kaynaklıdır. Mahperi Hatun'un yaklaşık 1235 yılında İslam dinine girdiği kabul edilmektedir. Mahperi Hatun, esas olarak eşi I. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ile siyaset alanında oldukça etkili olmuş, bunun yanında sanat alanında da birçok yapı inşa etmiştir. Yine oğlunun iktidarı süresinde yaptığı hayır işleri de onun Müslüman olduğuna bir örnek gösterilebilir (Hacıgökmen, 2012, 126; Kapanşahin, 2019, 448). Rivayetlere göre Destina Hatun'a Mahperi ismini veren kişinin Sultan Alâeddin Keykubad olduğu düşünülmektedir. Nitekim Sultan Alanya fethi sırasında bir kadını rüyasında görmüştür. Bu kadının vermiş olduğu moral ile beraber bu kaleyi fethettiği ifade edilmektedir. Kyr Vart'ın kızı ile evliliğinin gecesinde, Destina Hatun'un güzelliğine hayran kalmış ve rüyasında gördüğü melek yüzlü kadının o olabileceğini ifade etmiştir. Bundan dolayı da Mahperi unvanını vermiştir (Oral, 2014, 3).

Mahperi Hatun'un İslam dinini kabul etmesine rağmen babası Kyr Vart ile kardeşleri Kyr Hâdid ve Kyr Hâye'nin Hıristiyan inancında kaldıkları kaynaklarda geçmektedir (Altunsoy, 2021, 102). Osman

Turan'da Kyr (Kir) Kedid adında birinin Gıyâseddin Keyhüsrev'in¹⁰ dayısı, Alâeddin Keykubad'ın da kayınbiraderi olabileceğini ifade etmektedir (Turan, 1971, 488; Kaymaz, 2011, 120). Bunun yanı sıra Kyr Hâdid ve Kyr Hâye'nin Rum asıllı olan Berduliye Hatun'un kardeşleri olduğu yani II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in kayınbiraderi ve II. İzzeddin Keykavus'un dayıları olduğu ifade edilmektedir. Yine Sultan Alâeddin Keykubad ile evlenen bu Hatun'un Kyr Vart'ın kızı olabileceği gibi yanında bulunan cariyelerden de biri olması, Mahperi Hatun'un kardeşlerinin Kyr Hâye ve Kyr Hâdid olduğu ile ilgili şüpheleri daha da arttırmaktadır. Yine ulaşılmış olduğumuz kaynaklar, meydana gelen olaylar açısından, bu iki kişinin daha çok Berduliye Hatun'un kardeşleri olabileceği ihtimalini bizlere vermektedir.

Mahperi Hatun'un Rum asıllı olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra köken olarak Ermeni olabileceği fikrini destekleyen düşünceler ortaya çıkmıştır. Mahperi Hatun'un, antik döneme ait olduğu düşünülen sanduka kapağında bulunan lahitte Hıristiyan inancına benzer defnedilme ritüelinin bulunduğu görülmektedir. Bu durum Mahperi Hatun'un yaşamış olduğu kültürden etkilendiği izlenimini bizlere vermektedir. Yine Mahperi Hunad Hatun'un 1243 Köseadağ Savaşı'nda Ailesi ile birlikte Ermenilere sığınması, bu düşünceleri destekler niteliktedir (Demir, 2021, 424). Bununla birlikte Hunad Hatun türbesinin de yapı olarak sekizgen bir biçimde inşa edilmesi, Hıristiyan inancında da vaftizhanelerin yapısının sekizgen yapıda olması, Mahperi Hatun hâlâ farklı inanç ve kültür yönünden etkilendiğini göstermektedir (Demir, 2021, 431).

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Amid seferine çıkmadan önce Eyyûbi soyuna mensup olan Melike-i Âdiliyye'den olan İzzeddin Kılıç Aslan'ı veliaht ilan etmiştir. Mahperi Hatun'dan olan oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i ise Erzincan bölgesine atamıştır. Veliaht tayini onayı için de saraydaki herkesten biat almıştır (Uyumaz, 2001, 127). I. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ile birlikte Mahperi Hatun oğlunu tahta çıkartmak için mücadeleye girişmiştir. Bu da Mahperi Hatun'u, Anadolu Selçuklu tarihinde önemli bir konuma getirmiştir. Oğlu Gıyâseddin'i 16 yaşında tahta çıkartan Mahperi Hatun, onun vasiliğini üstlenmiştir. Bu durum Mahperi Hatun'un, İslam dinini kabul ettiğini veya kabul etmek zorunda kaldığını göstermektedir (Kapanşahin, 2019, 460). Gıyâseddin Keyhüsrev'in tecrübesizliği, Selçuklu Devleti'nin yönetiminin annesi Mahperi Hunad Hatun'a ve vezir Saadettin Köpek'in eline geçmesine neden olmuştur (Şapolyo, 1972, 181). Tarihçi Enver Benhân, Sultan Alâeddin Keykubad'ın taht ihtirası yüzünde öldürüldüğünü açıkça dile getirmiştir. Bunda özellikle Mahperi Hatun'un etkisinin oldukça fazla olduğunu, bunun da devletin temelini derinden sarstığından bahsetmektedir (Şapolyo, 1972, 224).

1243 senesinde meydana gelen Köseadağ Savaşı¹¹ ile birlikte Moğollar, Anadolu'yu istila etmiş bundan dolayı Mahperi Hatun, kızını (Selçukî Hatun olduğu düşünülmektedir), cariyelerini ve yardımcılarını yanına alarak Kilikya'ya kaçmıştır. Ancak Ermeni Kralı Hetum (Hâitum), Mahperi Hatun'u Moğolların hoşnutluğunu kazanmak için teslim etmiştir (Abû'l-Ferec II, 1950, 542; Sevim ve Merçil, 2014, 583; Eastmond, 2017, 99). Esir edilenler arasında II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi Gürcü Hatun ile kızının da olduğuna dair görüşler bulunmaktadır. Yine başka kaynaklarda da Mahperi Hatun ile birlikte esir edilen kişinin Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi Gaziye Hatun olduğu ifade edilirken (Kara, 2016, 112), Mahperi Hatun ile birlikte Moğollara esir düşen kişinin Berduliye Hatun olduğu ifade edilmektedir (Shukurov, 2016, 108). Kaynaklar arasındaki farklılıklar Gıyâseddin Keyhüsrev'in iki eşinin de Moğollara esir düştüğü fikrini bize vermektedir. Mahperi Hunad Hatun'un türbesindeki kitabede "şehide" olarak geçmesi, onun Moğollar tarafından öldürülmüş olabileceği düşüncesini akla getirmektedir (Abû'l-Ferec II, 1950, 543; Bekmez, 2020, 167). Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev, ailesinin Tatarlar yüzünden esir

¹⁰Kaynaklarda Mahperi Hatun'un bir müddet Hıristiyan inancında olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in de dayılarının etkisinde kaldığı düşünülmektedir. Toplum içinde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda, Hıristiyan halkın haklarının savunulduğu görülmektedir. Nitekim Gıyâseddin Keyhüsrev'in meliklik döneminde Erzincan'da bulunması da bu durumu daha da arttırmıştır. Bunun yanı sıra Erzincan ve Erzurum'da Hıristiyanların çokluğu, burada domuz eti ve şarapların fazlalığı gezginleri hayrete düşürmüştür. Bkz. Claude Cahen, Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler, çev. Yıldız Moran (İstanbul: E Yayınları, 1970), 205.

¹¹II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in sultan olduğu dönemde, Devlet yönetimindeki başarısızlığı Moğolların dikkatinden kaçmamıştır. Bundan dolayı yaklaşık 30 bin kadar Moğol askeri ile 1242-1243 yılında Anadolu'ya doğru hareket etmişlerdir. Yanlış savaş taktığının yanı sıra daha ilk çarpışmada Selçuklu ordusu dağılmaya başlayacaktır. Akabinde II. Gıyâseddin Keyhüsrev kıyafet değiştirerek önce Tokat'a ardından Amasya'ya kaçmıştır. Moğollar iki gün kadar bekledikten sonra hayal edemeyecekleri kadar çok mücevhere sahip olmuşlardır. Bkz. Faruk Sümer, "Köseadağ Savaşı", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/272-273.

edildiğini öğrenince 1245 (H. 1556) yılında Kilikya üzerine sefer düzenlemiştir. Ancak Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in, 1246 (H. 1557) senesinde vefat etmesi üzerine bu sefer sonuçsuz kalmıştır (Abû'l-Ferec, 1950, 545).

Mahperi Hatun hakkında elde edilen bilgiler, onun daha çok siyasi alanda aktif olduğunu göstermektedir. İbni Bibi eserinde, Mahperi Hatun'un eşi Alâeddin Keykubad ile birlikte Moğolistan seferine çıktığını, bunun yanı sıra 1254 yılında üç torunu arasında taht mücadelesinde aktif rol oynadığı belirtilmektedir (Kara, 2019, 47; Bekmez, 2020, 168). Mahperi Hatun, Moğolistan seferi sırasında her yerde saltanatı hak eden kişinin II. Alâeddin Keykubad¹² olduğunu ifade etmiştir (Turgut, 2015, 12). II. Mesûd¹³, başkentte olmadığı bir zamanda Mahperi Hatun, devleti II. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Mesûd'un iki oğlu¹⁴ arasında pay etmek istemiştir. Bundan dolayı da iki taraf arasında taht mücadelesi gerçekleşmiştir. Mahperi Hatun bu sorunu çözebilmek için Eşrefoğlu Halil Bey ve Karamanoğlu Güneri ile birlikte hareket etmiştir. Vezir Sahip Ata, iki taraf arasındaki bu mücadeleyi yatıştırmaya çalışsa da iki taraftan da birçok kişi ölmüştür. Bütün bu çatışmalara rağmen Eşrefoğlu Halil ile Karamanlı Güneri'nin destekleri ile II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in iki oğlu, Konya'da Mayıs 1285 tarihinde tahta geçmişlerdir (Yıldız, 1989, VIII-344; Sevim ve Merçil, 2014, 599).

II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in çocukları tahta geçmelerine rağmen bu siyasi karışıklık bir sonuca ulaşmamıştır. Anadolu'da meydana gelen karışıklıklara bir yenisi daha eklenmiş ve Türkmenler, Gıyâseddin Keyhüsrev'in çocukları adına Moğollara karşı ayaklanmışlardır. Sahip Ata'nın başında bulunduğu ordunun Konya'ya girmesiyle, Mahperi Hatun'un şehri terk etmek zorunda kaldığı veya Sivrihisar'a gönderildiği ifade edilmektedir. Bütün bu olaylardan sonra Sultan Mesûd, Keyhüsrevin annesini ve iki çocuğunu 1285 yılında Argun Han'a göndermiştir. Argun Han bu iki çocuğun Gıyâseddin Keyhüsrev'in çocuğu olmadığını ileri sürerek, çocukların başlarını Türkmenlere göndermiştir (Yıldız, 1989, VIII-344; Sevim ve Merçil, 2014, 599).

Mahperi Hatun, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın ölümü ile birlikte 1238 yılında Kayseri'de birçok yapı inşa etmiştir. Oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in 1246 yılında Tarsus kuşatması sırasında öldüğü bilinmektedir. Bunun yanında Mahperi Hatun'un kitabesinde oğlundan şehit olarak bahsedilmesi onun oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'den sonra vefat ettiğini göstermektedir (Bekmez, 2020, 167). Sultan I. Alâeddin Keykubad ile Mahperi Hatun'un 1221 yılında evlendiği göz önüne alınırsa, eşi Alâeddin Keykubad'ı 1237 yılında yani 16 yıl sonra kaybetmiştir. Bu doğrultuda bakıldığında yaşının 16-20 olduğu zamanlarda evlendiği düşünülmektedir. Bu da onun 1201-1205 tarihlerinde doğduğunu, eşi Alâeddin Keykubad'ı 32-36 yaşlarında, oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i 41-45 yaşları arasında, tahta çıkması için destek verdiği torunu II. Alâeddin Keykubad'ı 49-53 yaşlarında, son olarak da eğer hayatta olduğu düşünülürse kendi türbesinin yanına defnedilen torunu Selçukî Hatun'un vefatında 79-83 yaşlarında olduğu ifade edilebilir (Turgut, 2015, 13; Kara, 2016, 113).

Mahperi Hatun, mimari alanda da birçok çalışma yapmıştır. Bunlardan biri Kayseri Hunad Hatun

¹²II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in oğludur. Annesi Gürcü Hatun'dur. Gıyâseddin Keyhüsrev, eşine olan düşkünlüğünden dolayı oğlu II. Alâeddin Keykubad'ı veliht olarak ilan etmiştir. Ancak onun ölümünün ardından devlet adamları en büyük kardeş olarak II. İzzeddin Keykâvus'u tahta çıkarmışlardır. Bu iki kardeş dışında bir de IV. Kılıç Arslan bulunmaktaydı. Bu üç kardeş arasında çıkabilecek mücadelenin önlenmesi için Celâleddin Karatay, üç kardeşin aynı anda tahta çıkması fikrini öne atmıştır. Bu üçlü saltanat dönemi çok uzun sürmeyecek 1254 yılında Mengü Han'ın kurultayına katılmak için yola çıkan II. Alâeddin Keykubad'ın Erzurum'da vefatı ile son bulacaktır. Bkz. Faruk Sümer, "Keykubad II", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 25/359.

¹³II. İzzeddin Keykâvus Kırım'da iken oğlu II. Gıyâseddin Mesûd'u veliht ilan etmiştir. Ancak Selçuklu Devletindeki Moğol baskısı etkisini hala göstermiş, bundan dolayı İlhanlı hükümdarı Ahmet Teküder, Anadolu toprakları II. Mesûd ile III. Gıyâseddin Keyhüsrev arasında paylaşmıştır. Ancak bu durum Keyhüsrev tarafından kabul edilmemiştir. Ahmet Teküder'in yerine geçen Argun Han, Gıyâseddin Keyhüsrev'i öldürerek II. Mesûd'u tahta çıkartmıştır. Anadolu Devleti'nin son sultanı kabul edilen II. Mesûd, 1308 yılında Kayseri'de vefat etmiştir. Moğol baskısından dolayı kendini zehirlediği ne dair ihtimaller bulunmaktadır. Bkz. Muharrem Kesik, "Mesûd II", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 29/342-344.

¹⁴II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesi Mahperi Hatun'un yukarıdaki bilginin aksine, saltanatı, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in iki çocuğu ile II. Mesut arasında pay etmek istediği ifade edilmektedir. Bkz. Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 599.

Külliyesidir. Külliye'nin bânisi Hunad Hatun olmakla beraber, cami kısmı 1238 senesinde inşa edilmiştir. Diğer bölümlerden medrese, hamam, türbe gibi kısımlara ait kitabeler bulunmadığı için net bir bilgi verilememektedir (Kemaloğlu, 2015, s. 98). Hunad Hatun Cami kitabesinde hem saray soyundan gelen kişiler için kullanılan "*İsmetü'd-dünya ve'd-din*" unvanını kullanmış hem de saray kanı taşımayan ancak Sultan'ın çocuğunu dünyaya getirenler için kullanılan "*Saffetü'd-dünya ve'd-din*" unvanlarını kullanmıştır. Özellikle külliyesine ait olan kitâbede yazılan "*Valide Sultan*" ismi o dönemdeki otoritesinin etkisini göstermektedir (Demir, 2021, 436).

Mahperi Hatun adına yapılmış olan, Mahperi Hatun türbesi Kayseri'de inşa edilmiş olup, Kayseri Kalesi'nin doğu tarafında surların dışında, iç kalenin karşısında bulunmaktadır. Türbenin inşa tarihi hakkında net bir bilgi bulunmamasıyla birlikte, 1260-1270 yılları arasında yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Doğan, 2013, 18; Ekiz, 2014, 177). Türbesinin yanında torunu Selçukî Hatun'a ait bir sanduka bulunmaktadır (Oral, 2014, 11; Bekmez, 2020, 168). Yaptırılmış olduğu ilk eserin cami olması ve bu caminin kapısında Kur'an ayetinin bulunması, onun Müslüman olduğunu kanıtlama çabasında olduğu fikrini ortaya koymaktadır (Bekmez, 2020, 170). Başka görüşlere göre de Sultan Alâeddin Keykubad'ın ölümünden sonra Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesi, Mahperi Hatun'un bu konudaki rolünü ve Hıristiyan kimliğini unutturmak için bu yapının inşa edildiği yönündedir (Doğan, 2013, 19).

Mahperi Hatun'a ait türbe şehrin içinde etrafı çevrili bir avlu içerisinde yer almaktadır. Dıştan bakıldığında türbenin saklanmış bir yapıda görünmesi, o dönemin siyasi olayları ile ilişkilendirilmektedir. Nitekim Mahperi Hunad Hatun, Moğollara esir düşmüş ve bir süre sonra serbest bırakılmıştır. Ancak bir müddet sonra torunları arasındaki taht mücadelesine dahil olmuş ve torunu II. Alâeddin Keykubad'ı tahta çıkartmak istemiştir. Bundan dolayı Mahperi Hatun'un bu hareketi, Moğolların tepkisine sebep olmuştur. Türbesinin de bu siyasi etkiden dolayı saklı bir biçimde inşa edildiği ifade edilmektedir. Türbenin girişinde herhangi bir kitabenin bulunmaması ya da açıklamanın yapılmaması da bunu destekler niteliktedir (Turgut, 2015, 12-13; Bekmez, 2020, 182).

1489 senesinde Kayseri'ye bağlı İncesu ilçesindeki Şeyh Türesan Veli Zaviyesindeki vakfiyesinde Niğde ve Ürgüp bölgesinde ikamet ettiğinden bahsedilmektedir. Öldüğü zaman bu bölgede olduğu, cenazesinin de daha sonraki süreçte Kayseri'ye getirildiği ifade edilmektedir. Ölüm zamanı ile ilgili net bir tarih verilemese de türbe içerisindeki sanduka da belirtilen 1284 tarihi Mahperi Hunad Hatun'un ölümünün 1254-1284 yılları arasında olabileceği ihtimali vermektedir. Mahperi Hatun'un Selçuklu sarayından uzaklaştırılmış olduğu görülmektedir. Buna sebep olarak da kendisinin torunları arasındaki taht mücadelesinde aktif rol oynaması gösterilmektedir (Oral, 2014, 8; Bekmez, 2016, 60).

Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı ve Köprüsü ise Mahperi Hunad Hatun tarafından 1238 senesinde yaptırılmıştır (Sunay, 2007, 256). Kervansarayın Mahperi Hunad Hatun tarafından yapıldığı kanaatine avlu kapısının yukarı kısmında bulunan kitâbeden de görmektediriz. Kitâbede: "*Sâfvetü'd-dünya ve'd-din vâlidetü's-Sultânü's-selâtin Mahperi Hatun fî seneti sitte ve selasin ve sittimie...*" yazmaktadır. Yine avlunun kapalı olan bölümün kapısında ise Mahperi Hatun'a övgülerde bulunulmuş ve bu kervansarayın oğlu Gıyâseddin keyhüsrev döneminde yapıldığı ifade edilmiştir (Sunay, 2007, 257).

Bu eserlerin yanı sıra Mahperi Hatun tarafından yaptırılan ya da onun yaptırdığı düşünülen birçok eser daha bulunmaktadır. Bunlar: Yozgat-Saraykent Çınçınlı Sultan Hânı (1239), Amasya Ezine Pazar Hânı, Yozgat-Örencik Köyü Çekereksu Hânı-Köprüsü (1239-1240), Tokat-Tahtoba Köyü Tahtoba Hânı, Tokat Çiftlik İlçesi Çiftlik Hânı (Çamlıbel Hânı), Tokat İbibse Köyü İbibse Hânı, Kayseri Şeyh Türesan Zaviyesidir (Bekmez, 2016, 75-85).

Hunad Hatun'un Şeyh Türesan Zaviyesinin bânisi olmasıyla, halkın gözünde saygınlığının daha da artmasına sebep olduğu düşünülebilir (Demir, 2021, 434). 1238 yılından 1247 yılına kadar yaklaşık 12 yapı yaptırmıştır (Bekmez, 2020, 170). Bu yapıların tamamı başkent olarak görülen Konya'da değil de Kayseri ve çevresinde yapılmıştır. Mahperi Hatun'un otoritesini bu bölgede güçlendirmiş olması dikkat çekici bir husustur (Demir, 2021, 430). Bölgenin jeopolitik açıdan ticaret ağı olması Mahperi Hatun'un burada kalmasını muhtemel kılmıştır. Mahperi Hatun'un yaptırmış olduğu eserlerde adına ithaf edilen övgüler, Anadolu Selçuklu Melikelerine kıyasla oldukça fazladır. Temiz, hayırsever, iffetli sıfatlarının yanı sıra, çocuk sahibi olan Sultan eşlerine verilen "*Sâfvetü'd-dünya ve'd-din*" unvanı kullanılmıştır. Kullanılan unvanlar içerisinde en dikkat çekici olan "*Çağının Meryemi*" ve "*Zamanın Haticesi*" unvanını

kullanmış olmasıdır. Çağının Meryem’i ifadesinde, Hunad Hatun’un Hıristiyan inancının ifade edilmek istendiği düşünülmektedir. Antalya-Alanya bölgesinde bulunan Cumâcun Câmî¹⁵ olarak bilinen Panaghia kilisesinde, Meryem ikonasının bulunmuş olması bu fikri destekler niteliktedir (Demir, 2020, 303).

Zamanın Hatice’si unvanını da muhtemelen İslam inancına olan yakınlığından dolayı kullanmıştır. Nitekim İslâm dininde Hz. Muhammed’in eşi olması sebebiyle önemli şahsiyetlerden olan Hz. Hatice, İslâm’ı kabul eden ilk kişilerden olduğu için önemli bir yere sahiptir. Mahperi Hatun’un türbesinin daha önceden var olan Hıristiyan bir mabet üzerine yapıldığı ve bu mabedin Aziz Yohânnes’e ait olduğu düşünülmektedir. Aziz Yohânnes, o dönemde sadece Hıristiyanlar için değil Müslümanlar için de önemli bir kişi olduğu ifade edilmektedir. (Demir, 2020, 308). Kayseri ve çevresi ve özellikle Kapadokya taraflarında Müslüman nüfusun yanı sıra Hıristiyan nüfusun da fazlaca olması Mahperi Hatun’un bu bölgede faaliyet göstermesine sebep olarak görülebilir. Yine Mahperi Hatun’un oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in meliklik döneminde Ermeni nüfusunun yoğunlukta olduğu Erzincan’a gönderilmesi annesinden kaynaklandığı fikrini ortaya koymaktadır. Nitekim bu net bir sonuç vermese de Alâeddin Keykubad’ın eşinin dini sebebiyle oğlunu buraya melik yapmış olabileceği fikrini verebilmektedir (Demir, 2021, 431). Bütün bu meseleler Mahperi Hunad hatunun Rum mu Ermeni mi sorusuna net bir cevap vermemektedir. Ancak yapılan çalışmalar Mahperi Hunad Hatun’un daha çok Ermeniler ile temas halinde olduğunu bizlere göstermektedir.

5. Melike Gürcü Hatun

Gürcü Hatun, Gürcü Kraliçesi Rosudan ile Erzurum meliki Mugiseddin Tuğrul Şâh’ın oğlu olan Gıyâseddin Mesûd’un kızıdır. Bu da Gürcü Hatun’un Selçuklu soyuna¹⁶ mensup olduğunu görmektedir (Bekmez, 2016, 104). Kaynaklarda ismi Thamara olarak geçmektedir. İlk evliliğini II. Gıyâseddin Keyhüsrev¹⁷ ile yapmıştır (Kaymaz, 2011, 88; Sevim ve Merçil, 2014, 578). Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın Gürcü kalelerine akınlar düzenlemesi ve bazı Gürcü topraklarını ele geçirmesi¹⁸, Ahbaz (Gürcü) Kraliçesi Rosudan’ı korkutmuş ve bunun üzerine Gürcü Kraliçesi, Sultan Alâeddin Keykubad’a bir mektup göndermiştir. Yazmış olduğu mektupta, kendisinin Sultanın kulu olduğunu, her isteğine boyun eğdiğini, onun yüceliğinin kendisini affedebileceğini, topraklarını kendisine bırakmasını buna karşılık

¹⁵Antalya bölgesinde bulunan eski bir Bizans Kilisesi’nden camiye çevrilmiştir. Bölgede Kesik minare cami, Hünkâr cami olarak anılır. Şehzade Korkut’un Teke-ili valiliği zamanında camiye çevrilmiştir. Bkz. Semavi Eyice, “Korkut Camii”, içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 26/207-208.

¹⁶Tuğrul Şâh Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan’ın oğludur. Babasının ölümünden sonra kardeşler arasında bir taht mücadelesi yaşanmış ve bu mücadeleyi Tokat Meliki Süleyman Şâh kazanmıştır. Süleyman Şâh, kendisine karşı bağlılığını bildiren Elbistan Meliki Tuğrul Şâh’a Erzurum’u idare etmesi için vermiştir. 1200 tarihlerinde Gürcüler ile birçok mücadelede bulunmuş ve onları ağır yenilgilere uğratmıştır. Bir müddet sonra Gürcü Kraliçesi Rosudan, Tuğrul Şâh’ın oğlu ile Hıristiyan olması şartıyla evlenmiştir. Bu evlilikten Thamara ve David dünyaya gelmiştir. Thamara, Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Gıyâseddin Keyhüsrev ile evlenmiş, bir müddet sonra da Gürcü Hatun adını almıştır. Bkz. Faruk Sümer, “Tuğrul Şâh”, TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul, 2012), 346–47. Gürcüler 1223 yılında Ahlat bölgesine akınlar düzenlemiş ve Tuğrul Şâh’ı zor durumda bırakmışlardır. Gürcü Kraliçesi Rosudan ise yapılan müzakerelere karşılık Tuğrul Şâh’ın oğlu ile Hıristiyan olması koşulu ile evlenme teklifinde bulunmuş ve Tuğrul Şâh bu teklifi mecbur kabul etmek zorunda kalmıştır. Bkz. Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, 81.

¹⁷II. Gıyâseddin Keyhüsrev, 1221 yılında doğdu. 7 yaşında iken Erzincan ve çevresine melik olarak gönderilmiştir. Babası I. Alâeddin Keykubad’ın ölümünden sonra devlet eşrafi sayesinde tahta çıkarılmıştır. Saadetin Köpek’in etkisiyle yanında bulunmayan devlet adamlarını ortadan kaldırmıştır. Keyhüsrev, Bir süre sonra Saadetin Köpek’in taht hevesinde olduğunu anlamış ve onu öldürtmüştür. Bu sırada ortaya çıkan Babai Ayaklanmasını güçlükle bastırmışlardır. Bu ayaklanma ile devletin zayıf düştüğünü düşünen Baycu Noyan Anadolu’ya sefer düzenlemiştir. Gıyâseddin Keyhüsrev, Köseadağ yenilgisinden sonra Ermeniler üzerine düzenlemiş olduğu Tarsus kuşatması sırasında 25 yaşlarında iken vefat etmiştir. Bkz. Ali Sevim, “Keyhusrev II”, içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 25/348-350.

¹⁸Osman Turan, eserinde Hâh kalesi dahil olmak üzere yaklaşık otuz kalenin ele geçirildiğini, her yerin Gürcü cesetleriyle dolduğunu ve Selçukluların birçok ganimet elde ettiğini ifade eder. Bundan dolayı Gürcü Kraliçesi, Kemaleddin Kamyar’a elçi göndererek barış teklifinde bulunmuş ve buna karşılık da kızını Selçuklulara gelin olarak vermiştir. Bkz. Osman Turan, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme, Araştırmalar) (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1958), 79.

olarak da Selçuk ve Davud soyundan gelen kızını gelin olarak oğlu Gıyâseddin'e vermek istediğini, bu şekilde kurulacak akrabalık bağı ile güçlü bir bağ elde edilebileceğini ifade etmiştir (İbni Bibi, 1941, 167; Ersan ve Alican, 2013, 139).

Bu mektup ile beraber iki taraf arasında yapılan görüşmelerde Prenses Thamara ile II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in evlenmesine karar verilmiştir (İbni Bibi, 2014, 465; Kaymaz, 2014, 20; Çelik, 2014, 38; Özbek, 2018, 348). Düğün akdi Sultan Alâeddin Keykubad'ın vefatından sonra gerçekleşmiştir. Evliliğin gerçekleştirilmesi için Şehâbeddin Kirmâni, birçok değerli hediye ile birlikte Tiflis'e gitmiştir. Burada hazırlıkların tamamlanmasıyla gelin alayı Konya'ya doğru yola çıkmıştır. Şehâbeddin Kirmâni, Erzincan'a vardığı zaman Sultan'a ulaklar aracılığı ile haber göndermiş ve bu haber ile Kayseri'de düğün hazırlıklarına başlanmıştır. Gelin alayının Kayseri'ye gelmesiyle, Gıyâseddin Keyhüsrev ve Gürcü Hatun'un düğünü gösterişli bir şölen ile gerçekleşmiştir (İbni Bibi, 2014, 466; Kaymaz, 2014, 73; İbni Bibi, 2017, 162; Uyumaz, 2020, 33).

Prenses Thamara'ya din değiştirmesi konusunda herhangi bir baskıda bulunulmamıştır. Gordlevski, Gürcüstan Kraliçesi Rosudan'ın kızını din değiştirmemesi şartı ile gelin verdiğini ifade etmektedir (Gordlevski, 1988, 57). Gürcü Hatun'dan "*İberya'lı bir Kraliçe'nin Hıristiyan kıyafetler ile Selçuklu sarayına geldiği*" şeklinde bahsetmektedir. Öyle ki evlendikten sonra yanında Papaz ve Gürcü hizmetçiler hatta Rosudan'ın yeğeni David'de bulunmuştur (Turan, 1980, 115). Saraya Hıristiyan olarak gelen Thamara bir süre sonra İslam'ı kabul etmiş ve Gürcü Hatun adını almıştır. İslam'ı kabul ettikten sonra Selçuklulara gelin geldiği sırada yanında bulunan David ve Katolik Papaz¹⁹ yakalanarak esir edilmişlerdir (Abû'l-Ferec, 1950, 537; Cahen, 2012, 94). Gordlevski, yazmış olduğu eserde Gürcü Hatun'dan *Kiçi Hatun* diye bahsetmektedir (Gordlevski, 1988, 242). Gürcü Hatun'un Müslüman olmasından sonra 1280'lerde Kapadokya Beliserama Kilisesi Hamisi olduğu ve hâlâ Hıristiyan olan halk ile ilişkilerini sürdürdüğü ifade edilmektedir (Shukurov, 2018, 105). Yine Gürcü Hatun'un Kapadokya-Beliserama Kilisesi'ndeki freskte Basileios Giagoupes ile beraber resmedildiği belirtilir (Shukurov, 2016, 204; Shukurov, 2018, 106). Hatta Gürcü Hatun'un Kapadokya Kilisesi'ndeki Basileos'u usta olarak gördüğü ifade edilmektedir (Eastmond, 2017, 341).

Osman Turan'ın Gürcü kaynaklarında yapmış olduğu çalışmalarda, Gürcü Hatun'un zorla İslam dinine girdiği ifade edilmektedir. Gürcü Kraliçesi Rosudan, kendi oğlunu tahta çıkartmak amacıyla kızı ve yeğenine iftira atma teşebbüsünde bulunmuş ve bu sebeple de damadı Gıyâseddin Keyhüsrev'e bir mektup yazarak, Gürcü Hatun'un David ile bir münasebetinin olduğunu ifade etmiştir. Gürcü Kaynaklarına göre, bu mektubu okuyan Sultan, eşini zorla İslam dinine sokmuş ve David'i de hapsedirmiştir. Ancak Gürcü kaynakları haricinde elimizde bulunan diğer kaynaklara baktığımızda, Gürcü Hatun'un zorla İslam dinine girmediği, kendi isteği doğrultusunda din değiştirdiğini görmekteyiz (Turan, 1971, 415-16; Bekmez, 2016, 105). Bu konu ile ilgili Nejat Kaymaz eserinde, Rosudan'ın kızı Tamara ve yeğeni David'i Gıyâseddin Keyhüsrev'i gizlice öldürmesi için görevlendirdiğinden bahseder. Ancak sarayda uzun müddet kalan Tamara ve David'in kendi çıkarlarını korumak için yazdıkları mektupların Sultan'ın eline geçtiği bundan dolayı da Sultan'ın eşini zorla Müslüman etmeye çalıştığı, akabinde David'i hapsedirdiği ve beraberindeki birçok kişiyi de öldürdüğü ifade edilir (Kaymaz, 2014, 151).

Bazı kaynaklarda II. Gıyâseddin ile evli olan kişinin Ümmühan Hatun olduğu ve II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in annesi olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu konu üzerinde kaynaklarda bir bilgi olmamakla birlikte, bu kişinin Gürcü Hatun olduğu ifade edilerek yapılan hata düzeltilmiştir (Kara, 2019, 43). Sultan Gıyâseddin, eşi Gürcü Hatun'a fazlasıyla düşküdü. Bastırmış olduğu devlet paralarında güneş ve aslan temsilinde kendisini ve eşini yansıtmak istemiştir Aslında Ebu'l-Ferec, Sultanın dinar ve dirhem üzerine eşinin resmini bastırmaya çalıştığını ancak bu durumun ileri gelenler tarafından kabul edilmediğini, bundan dolayı da güneş ve aslan temsilini kullandığını ve bu güneş temsilinin eşini ifade ettiğini dile getirmektedir (Şapolyo, 1972, 185; Turan, 2014, 269; Kaymaz, 2014, 75).

Gıyâseddin Keyhüsrev'den biri erkek (II. Alâeddin Keykubad), iki kız (Aynü'l-Hayat-Havendzâde) çocuğu olmuştur. Gürcü Hatun'un İslam'ı kabul ettikten sonra hem sosyal hem de siyasi alanda etkinliği

¹⁹Gürcü Kraliçesi Rosudan'ın yeğeni David ve Papazın esir edilme süresi, Tatarların Anadolu'ya gelişine kadar sürmüştür. Esir tutuldukları kaleden Tatarlar tarafından serbest bırakılmışlardır. Bkz. Hebraeus ve Gregory Abû'l-Farac Bar, Abû'l-Farac Tarihi II, çev. Ömer Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1950), 538.

giderek artmıştır (Doğan, 2018, 68). Sultanın, Gürcü Hatun'a karşı zaafı, onun yakınlarının ve birçok Gürcü komutanın sarayda önemli konumlara gelmesine ve saray içinde rahat bir şekilde hareket etmelerine sebep olmuştur. Saray içerisinde dağıtılan rüşvetler ile birçok kişinin hak etmediği askeri rütbeler ve önemli rütbeler elde ettiği görülmektedir (Kaymaz, 2011, 125; Ersan, 2018, X-232). Öyle ki bazı kaynaklarda II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in dinsizleştiği ve önüne bırakılan her belgeyi imzaladığı ifade edilmektedir (Gordlevski, 1988, 334). Gıyâseddin Keyhüsrev, kendisinden sonra oğlu Alâeddin Keykubad'ı doğar doğmaz sultan ilan etmiştir. Hem Gürcü Hatun'un soy bakımından üstünlüğü hem de Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşine karşı aşırı düşkünlüğünün veliaht tayin etmede rol oynadığı düşünülmektedir (Ekici, 2005, 4).

Gürcü Hatun, Moğollar'ın Anadolu'yu işgalleri sırasında maiyetindekilerle birlikte Ermeni topraklarına doğru kaçmışlardır (Gökhan, 2012, 100). Gürcü Hatun, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonra (1246) Müineddin Süleyman Pervâne²⁰ ile nikâh kıymıştır (Kaymaz, 2011, 154). Bazı kaynaklar Gürcü Hatun'un, Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi değil, ikisinin çocukları olan ve Gürcü Hatun ismini taşıyan kişi olduklarını ve bu kişinin Pervâne ile evlendiğinden bahseder (Eflâki I, 1973, 42; Doğan, 2018, 89). Gürcü Hatun'un Pervâne ile evliliğinden sonra Müslüman olduğu belirtilmektedir (Turan, 2014, 269). Müineddin Pervâne, Gürcü Hatun ile evlenmesinin sonucunda devlet idaresini istediği gibi yönetebilmiştir (Aktaş, 2015, 203). Gürcü Hatun, bu evlilikten sonra Mevleviliğe ilgi duymaya başlamış ve Mevlâna'nın en yakınlarından biri olmuştur. Mevlâna'nın talebelerinden Hüsâmeddin Çelebi, dostları ile sohbet ortamında bulunurken bir anda yanındaki dervişlerden birini Gürcü Hatun'a göndermiş ve başına bir felaket gelmesini istemiyorsa²¹ bulunduğu ortamı terk etmesi gerektiği haberini göndermiştir. Gürcü Hatun bulunduğu saraydan çıktıktan hemen sonra sarayın duvarı çökmüştür. Bu olaydan sonra Gürcü Hatun, Mevlâna'ya daha bağlı bir hale gelmiş, ihtiyacı olan kişilere sadakalar vermiş ve Hüsâmeddin Çelebi'ye hediye olarak on bin dirhem Sultânî ve beş bin dirhem Yûsûfî göndermiştir (Eflâki II, 1973, 177).

Mevlâna'nın harem dairesinde yaşayan Şeyh Selâhâddin'in kızı, hattat Mevlâna Nizâmeddin ile evlendirilmek istenmiştir. Ancak evlendirilmek istenen Hediye Hatun'un kendine ait bir çeyizi bulunmamaktaydı. Mevlâna, çeyiz sorununun halledilmesi için saraydan Usta Hatun'u yanına çağırmış ve Hediye Hatun'un bu durumunu anlatması için Gürcü Hatun'a göndermiştir. Gürcü Hatun, kendi hazinesinden birkaç kat kıyafet, kıymetli mücevherler, yüzük, gerdanlık, küpe, bilezik gibi takılar hazırlatmıştır. Bunun yanı sıra ev eşyası olarak da perde, halı, kilim seccade ve tam bir mutfak takımından oluşan bakır kaseler, tepsi ve kazanlar hazırlatarak, Hediye Hatun'un çeyizi tamamlanmış ve Usta Hatun aracılığıyla Mevlâna'ya teslim edilmiştir. Hazırlanan çeyizler o kadar fazlaydı ki, Mevlâna bu çeyizlerin yarısını Hediye Hatun'a verirken diğer yarısını da Ârif Çelebi'nin annesi Fatma Hatun'a vermiştir (Eflâki I, 1973, 157; Paydaş, 2013, 461-62; Uyumaz, 2020, 28).

Selçuklu hanedanından olan kadınlar, erkeklerin ailelerine getirdikleri gelirlerin bir kısmına sahip olmaktaydılar ve bu gelirlerin tasarrufu tamamen onlara aitti. Kendilerine ait sarayları, yanlarında bulunan hizmetçileri ve kendi tasarruflarında bulunan hazineleri vardı (Gordlevski, 1988, 303). Nitekim Gürcü Hatun'a Mevlâna'nın müridi Bedreddin'den hediye olarak bir yakut verilmiş, bunun karşılığında da Gürcü Hatun, Bedreddin'e seksen bin sultani değerinde hediyeler göndermiştir. Mevlâna'ya ait olan bir gömlek, Alâmeddin Kayser tarafından Gürcü Hatun'a hediye olarak verilmiştir. Bunun karşılığında da Gürcü Hatun, Kayser'e yüz bin dinar hediye etmiştir (Paydaş, 2013, 470).

²⁰II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in veziridir. Bu görevinden önce de Anadolu Selçuklu Devleti'nde önemli görevlerde bulunmuştur. Moğol baskısının oldukça fazla olduğu bir dönemde devleti idare edebilmeyi başarmıştır. Ancak ölümü ile de Moğol baskısı giderek artmıştır. Kendisine rakip gördüğü devlet adamlarını ortadan kaldırmıştır. Bu hareketi ile devletin çöküşünü hazırlayan kişi olmuştur. Çocukları tarafından 1277-1322 yıllarında Sinop'ta Pervâneoğulları Beyliği kurulmuştur. Bkz. Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 31/91-93.

²¹Buna benzer bir durum Gömeç Hatun'un da başına gelmiştir. Sohbet ortamında bulunan Gömeç Hatun'un yanına bir anda Mevlâna gelip Gömeç Hatun'u tavanın çökeceğine dair uyarılmış, oda boşaltıldıktan hemen sonra tavan çökmüştür. Bkz. Kazım Paydaş, "Eflâki'nin Menakıb'ül Ârifin Adlı Eserine Göre 13-14 yy da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu", The Journal of Academic Social Science Studies 6, sayı 8 (2013): 469; Kara, "Türkiye'nin Selçuklu Çağı Kadın Türbeleri (1071-1318)", 50.

Gürcü Hatun, Mevlâna'ya o kadar bağlıydı ki her zaman onun yanında olurdu. Bir gün Gürcü Hatun'un Kayseri'ye gitmesi gerekmiş olup, Mevlâna'yı görememe sıkıntısına girmişti. Bunun üzerine Aynü'd-devle-i Rumi isminde bir ressamdan Mevlâna'nın resmini çizmesini istemiştir. Rumi, Mevlâna'dan resminin çizilmesi için izin almak istemiş, daha konuyu kendisi ile konuşmadan Mevlâna'dan "yapabilirsen ne ala" sözünü işitmiştir. Aynü'ddevle, çizdiği resimlere her bakışında resmin değiştiğini görmüş ve Mevlâna'nın birbirinden farklı yaklaşık yirmi adet resmini çizip, Gürcü Hatun'a vermiştir. Gürcü Hatun, bu resimleri yanına alıp, o şekilde yolculuğa çıkmıştır (Eflâkî I, 1973, 400-401; Merçil, 2000, 91).

Gürcü Hatun, Mûineddin Pervâne'ye bir sebepten dolayı kırılmış ve bundan dolayı kendisinden boşanmak istemiştir. Pervâne'nin istediği şeyi kabul etmesi karşılığında onu affedebileceğini dile getirir. Pervâne bu isteğini kabul edeceğine dair yemin ettikten sonra Gürcü Hatun, Pervâne'nin kendisini boşamasını ister. Bu durum karşısında çaresiz kalan Pervâne bu durumu engellemeye çalışmış ve Mevlâna'dan yardım istemiştir. Mevlâna, eşini alttan almasını ve onu oyalayarak geçiştirmesini dile getirir. Gürcü Hatun ve Mûineddin Pervâne'nin bir kızı olduğu ve isminin de Gürcü Hatun (Ayn-ül-Hayat) olduğu dile getirilmektedir (Eflâkî I, 1973, 405). Gürcü Hatun'un kızı Ayn'ül-Hayat'ın da Mevleviliğe ilgi duyduğu ve sürekli bu ortamlarda bulunduğu belirtilmektedir (Eflâkî II, 1973, 287).

Gürcü Hatun, Mevlâna vefat ettiği zaman Alâmeddin Kayser'e türbesinin yapımı için yardımlarda bulunmuş, parasının yetmediği zaman eşi Mûineddin Pervâne'den seksen bin dirhem ve Kayseri gelirlerinden yaklaşık elli bin dirhem destekte bulunarak türbenin yapımını tamamlanmıştır (Bekmez, 2016, 108). Anadolu Selçuklu Devleti'nde sadece Melikler eğitim görmemiş, bunun yanı sıra Sultan kızlarına da "muallimler" eğitim vermiştir. Nitekim Gürcü Hatun'un sarayında Usta Hatun adında bir muallim bulunmaktaydı (Merçil, 2000, 190). Memluk Hükümdarı olan Baybars, 1277'de Anadolu'ya geldiğinde Mûineddin Pervâne ile beraber vezir Fahreddin Ali, naip olan yeğeni Eminüddin Mikâil, Müstevfi Celâleddin Mahmud, Atabeg Mecdeddin Muhammed'in bulunduğu önemli devlet adamları ile eşi Gürcü Hatun ve yanında bulunan yaklaşık 400 cariyesi ile beraber Tokat'a gitmiştir. Sultan Baybars, Kayseri'de Cuma namazını kılmış ve burada kendisine birçok hediye takdim edilmiştir. Hediyelerin birçoğunun Gürcü Hatun'un ardında bıraktığı eşyalar olduğu söylenmektedir (Yıldız VIII., 1989, 333; Kaymaz, 2011, 278; Cahen, 2012, 278). Moğol tehlikesinden dolayı Tokat bölgesine giden Gürcü Hatun'un akıbeti hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Bekmez, 2016, s. 106).

Özellikle sosyal yaşamda etkin olan Gürcü Hatun'un banisi olduğu en önemli eser 1273 yılında vefat eden Mevlâna Celâleddin Rumi için yapılmış olan Konya Mevlâna Türbesi'dir. Mevlâna'nın ölümünden sonra 1274 yılında Gürcü Hatun, eşi Mûineddin Pervâne, Sultan Veled²² ve Alâmeddin Kayser tarafından inşa edilmiştir. Kubbe-i Hâdra olarak anılan türbe, dokuz kubbeden oluşan bir bölümde bulunmaktadır. Türbenin kible cephesi ve iki yan tarafı kapatılmış olup; dört fil ayağı üzerine inşa edilmiştir. Yapının altında bulunan türbe, yapısı gereği ilk mezar odası olan türbedir. Türbe ilk hali ile günümüze kadar gelememiştir. Türbenin etrafında birçok eklemeler yapılmıştır. Yapının ilk hali değerlendirildiğinde süslemede çini sanatının yoğun olduğu ifade edilebilir. Günümüze kadar gelmiş olan bu yapının en önemli kısmı Mevlâna için yapılan Sandukadır. Oldukça yüksek ve geniş olarak tasarlanan sanduka babası Bahaddin Veled'in mezarının üzerinde bulunmaktadır (Bekmez, 2016, 108-110).

6. Melike Berduliye Hatun

Rum asıllı Hıristiyan bir aileden gelmektedir. II. Gıyâseddin Keyhüsrev ile evlenmiş ve bu evlilikten II. İzzeddin Keykâvus²³ doğmuştur. II. İzzeddin Keykâvus'un dışında bu evlilikten bir kızının olduğu ancak

²²Sultan Veled, 1226 yılında Larende'de doğmuştur. Mevlâna Celâleddin-i Rûmi'nin oğludur. Dedesi Bahaeddin Veled'in adını kullanmıştır. Yazmış olduğu şiirlerde Veled mahlasını kullanmıştır. Bkz. Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 37/521-522.

²³1235 yılında doğmuştur. Babası II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine devlet adamları tarafından tahta çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra tahtın bir tarafına IV. Rükneddin Kılıç Arslan diğer tarafına da II. Alâeddin Keykubad'ı oturtmuşlardır. Bu dönemde Moğol baskısının yoğun olması sebebiyle, Moğollardan habersiz tahta kimin çıkacağına karar verilemezdi. Bu dönemde Moğol elçileri kurultaya gelmesi için Anadolu Sultanını da davet etmişti. Ancak sultanın yerine IV. Kılıç Arslan gönderildi. Bundan dolayı Moğollar Selçuklu sultanını tanımayarak

isminin bilinmediği ifade edilmektedir (Shukurov, 2016, 108). Kaynaklarda ismi Berdüliya veya Pardüliya olarak geçerken, Rumca da Prodoulia şeklinde ifade edilmektedir. Yabancı kaynaklarda bu hatunun Romalı bir rahibin kızı olduğu ifade edilmektedir. Bir rahip kızı olmasına rağmen ailesi oldukça yüksek bir statüye sahiptir (Shukurov, 2016, 107). Melike için Rum ifadesinin kullanılması, onun Yunan Ortodoks kimliğini taşıdığını göstermektedir. Tarihçi Simon, bu Hatun'u Yunanlı bir rahibin kızı olarak belirtmiştir. Yine William of Rubruck'da bu Hatun'un Yunanlı bir cariyeye olduğunu belirtmiştir. Hatta bu kaynaklarda Sultan II. İzzeddin Keykâvus için "Hıristiyan soydan gelen bir çocuk" diye bahsedilmektedir (Shukurov, 2016, 106; Shukurov, 2018, 100).

Kir unvanı aileye mensup oldukları soydan dolayı verilmiş ve bundan dolayı Berduliye Hatun için de Kira unvanı kullanılmıştır. Hz. Mevlâna'nın eşi olan Kira Hatun'un Berduliye Hatun ile akraba olduğu düşünülmektedir. Berduliye Hatun, Şemseddin İsfâhâni ile evli iken bu akrabalık kurulmuştur. İsfâhâni, II. İzzeddin Keykâvus ile Mevlâna'nın sohbetine gitmiştir. Bu sırada bekar olan Mevlâna'yı evlendirmek istemiştir. Bu Hatun'un Berduliye Hatun'un akrabası olan Kirâ Hatun olduğu ifade edilmektedir (Hacıgökmen, 2017, 20-21).

Selçuklu sarayında farklı bir inanca mensup evlilikler oldukça fazladır. Bu evlilikler sırasında, gelinler kendi din ve inançlarını, kültürlerini istedikleri şekilde yansıtabilmişlerdir. Bunun yanı sıra evliliklerinden doğan çocukların vaftiz edildiği, özellikle Bizans kültürüne yabancı bir şekilde büyümedikleri ifade edilmektedir. II. İzzeddin Keykâvus ve çocuklarının doğar doğmaz vaftiz edildiği ifade edilmektedir. Hatta Konstantinopolis'te buldukları sırada onlara Hıristiyan muamelesi yapılmış ve dini ibadetlere katılmalarına izin verilmiştir. Keykâvus'un Bizans'tan Altın Orda Devleti'ne²⁴ sığınması üzerine, Bizans tarafından Sultanın Hıristiyan kimliği sorgulanmıştır. Ancak kaynaklarda Sultan Keykâvus, Hıristiyan olduğunu ve bunu ispatlayacak delilleri olduğunu ifade etmektedir. Sultan İzzeddin Keykâvus'un çocuklarının Hıristiyan isimleri bilinmese de bir oğlunun "Konstantin" adı ile vaftiz edildiği ifade edilmektedir (Shukurov, 2018, 112-13; Altunsoy, 2021, 98). Bu vaftiz edilen oğlun yanı sıra İstanbul'da doğan bir Hıristiyan kızının olduğu da dile getirilmektedir (Turan, 2014, 284). Berduliye Hatun'un İslam dinine girmediği, yaşamını Hıristiyan olarak geçirdiği ifade edilmektedir (Altunsoy, 2021, 103). Nitekim onun Hıristiyan kimliği Bizanslı tarihçiler tarafından da doğrulanmaktadır. Bizanslı tarihçi Prachymeres (Phamires), Berduliye Hatun'u aşırı derecede iyi bir Hıristiyan olarak açıklamıştır. Nikepheros Gregoras'da, Sultan İzzeddin Keykâvus ile ilgili Hıristiyan atalarının oğlu olarak bahsetmektedir (Shukurov, 2016, 107).

Eşi II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümünden hemen sonra vezir Şemseddin İsfâhâni, Berduliye Hatun'un oğlu olan İzzeddin Keykâvus'u tahta oturtmuş, Rükneddin Kılıç Arslan ile Gürcü Hatun'dan olan Alâeddin Keykubad'ı tahtın sağına ve soluna oturtmuştur. Şemseddin İsfâhâni'nin, Devlet idaresinde etkisinin oldukça fazla olması sadece Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un yaşının küçük olmasından kaynaklanmamaktaydı. Bunun yanı sıra Anadolu Selçuklu Devleti'nin idaresi Moğollar tarafından Şemseddin İsfâhâni'ye verilmiştir. Yani aslında İsfâhâni'nin devlet içerisinde bu kadar rahat bir tutum sergilemesi, Moğollardan kaynaklanmaktaydı. Bir süre sonra mevcut konumu da İsfâhâni'ye yetmeyecektir. Bundan dolayı taht sorununu hallettikten sonra, devlet içinde saygısızca bir tutum sergilemiş ve Sultan'ın eşi Berduliye Hatun ile evlenmiştir. İsfâhâni'nin bu evliliği yapma amacı hanedana ortak olmak ve devlet bünyesine kendi soydaşlarını yerleştirmektir (Kaymaz, 2011, 132; Çelik, 2014, 117).

Ancak hanedan üyesi olmayan İsfâhâni'nin yaptığı bu evlilik, devlet adamları tarafından hoş görülmemiştir. Bundan dolayı da birçok kişi ile arasının bozulmasına neden olmuştur. Hatta Beylerbeyi olan Şerefeddin Mahmud, Şemseddin İsfâhâni'nin yaptığı bu saygısızca tavra karşı isyan girişiminde

IV. Kılıç Arslan'ın sultan ilan ettikleri ve İsfâhâni'nin azledildiği bildirildi. Ancak Emir Celâleddin Karatay kardeşler arasında çıkacak buhranı önlemek için üç kardeşi aynı anda tahta çıkartmışlardır. Daha çok kardeş mücadelesinin ve Moğol baskısının ön planda olduğu dönemde II. Keykâvus, 1278 yılında Kırım'da vefat etmiştir. Bkz. Faruk Sümer, "Keykâvus II", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 25/354-356.

²⁴Kurucusu Batu Han'dır. Deşt-i Kıpçak bölgesinde 1241-1502 yılları arasında hüküm süren Moğol- Türk devletidir. Bkz. Mehmet Saray, "Altın Orda Hanlığı", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 2/538-540.

bulunmuştur. İsfâhâni, etrafında kendisine güç oluşturacağını düşündüğü beyleri ortadan kaldırmış ve bütün kontrolü eline alarak bir Sultan gibi hareket etmeye başlamıştır. Bazı beyler, özellikle Şemseddin İsfâhâni ile Berduliye Hatun'un evliliklerini kıskanmışlardır. Bundan dolayı da Moğol Han'ı Güyük Han'ın huzuruna çıkararak; Şemseddin İsfâhâni'nin önemli beyleri öldürdüğünü, Moğol Hanlığından habersiz Sultan tayin ettiğini ve Sultanın eşi ile evlilik yaptığını dile getirmişlerdir. Devlet idaresinin kendi kontrolüne alan İsfâhâni, iki yıl kadar kontrolü sağlamıştır. Ancak Selçuklu ordusu karşısında mücadele edememiş ve teslim olmuştur. Şemseddin İsfâhâni'nin teslim olduktan sonra öldürdüğü beylerin yakınları tarafından yaklaşık üç gün süren işkence sonunda öldürüldüğü ifade edilmektedir (Çelik, 2014, 118). Bu evlilik sonucunda Berduliye Hatun'un bir oğlu olduğu dile getirilmektedir (Abû'l-Ferec II, 1950, 548; Sevim ve Merçil, 2014, 585; Turan, 2014, 279).

Berduliye Hatun'un Kir Hâdid ve Kir Kedid (Hâye) isminde iki erkek kardeşinin olduğu ve bunların Sultan II. İzzeddin Keykâvus zamanında Emir-i âhûr ve Beylerbeyliği gibi önemli görevlerde bulunduğu ifade edilmektedir. Keykâvus'un tahta geçtiği sırada 17 yaşında olduğu, bundan dolayı da dayılarının siyasette aktif olduğu görülmektedir. Bundan dolayı da IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı ölümle tehdit edebilecek kadar ileri gitmişlerdir. Kir Hâdid ve Kir Hâye, Moğolların Anadolu'ya 1256 yılında düzenledikleri sefer sonucunda Borgulu Kalesi'ne sığınmışlardır (Ekici, 2005, 40; Shukurov, 2016, 110). Hatta bu durum o kadar çok etkisinin göstermişti ki, Sultan İzzeddin Keykâvus, Bizans'a kaçtığı sırada dayıları, Anadolu'da kalmaya devam etmişlerdir. Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ın ile II. İzzeddin Keykâvus taht mücadelesine girmişlerdir. Bu mücadele sırasında Kyr Hâdid Bizans tarafına geçerken, Kyr Hâye ise Sultan II. İzzeddin'e sadık bir şekilde öldürülmüştür (Ekici, 2005, 30; Altunsoy, 2021, 102).

IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile II. İzzeddin Keykâvus arasında meydana gelen taht mücadelesinin sonucunda Keykâvus, Konya'yı terk ederek Antalya'ya gitmiştir. 1261 yılının sonlarına doğru annesi Berduliye Hatun'u, Hıristiyan dayılarını ve maiyetinde bulunan adamlar ile değerli mücevherleri yanına alarak İstanbul'a gitmek üzere Antalya limanından hareket etmiştir. Burada ailesine mensup olan kişiler ile birlikte, sarayların birinde yaşamını sürdürdüğü ifade edilmektedir (Kaymaz, 2011, 148; Altunsoy, 2021, 103). Osman Turan eserinde İzzeddin Keykâvus'un, İstanbul'da iken Anadolu'dan bazı kişilerin ona bağlı olarak yanına gelmesinden dolayı güçlü bir konuma geldiğini düşünmüştür. Bundan dolayı da yanında bulunan emirleri ile beraber Bizans tahtına göz dikme cüreti göstermişlerdi. Ancak bu durum Bizans İmparatoru Mihâel tarafından duyulmuş ve Keykâvus'un maiyetinde bulunan diğer kişilerin ise Hıristiyan dinine geçmeleri istenmiş²⁵, aksi takdirde ölümle tehdit edildikleri ifade edilmiştir. Bu durumu kabul etmeyen çoğu kişi öldürülmüştür. II. İzzeddin Keykâvus, annesi Berduliye Hatun ve iki oğlu Rükneddin Keyumers ile Gıyâseddin Melik Mesûd, Rumeli taraflarında bulunan Enez kalesine sürgün edilmiştir. Keykâvus'un İstanbul'da gördüğü bu muamelenin Hülâgu'dan²⁶ çekinmesi olarak değerlendirilmektedir (Ekici, 2005, 58; Turan, 2014, 284).

Enez kalesinde hapis tutulduktan bir süre sonra halası ile evli olan Altın Orda Devleti'nin Hükümdarı Berke Han'ın askerleri tarafından kurtarılmıştır (Ekici, 2005, 59; Shukurov, 2016, 113). II. İzzeddin Keykâvus'un 1262 yılında Enez kalesinde tutulduğu sürede Hıristiyan olması için birtakım işkencelere maruz bırakıldığı ifade edilmektedir. Bu işkencelerin Hülâgu tarafından yapıldığını Berke Han öğrenmiş ve İzzeddin Keykâvus ile beraber Mesûd ve Keyûmers adındaki iki oğlunu Enez Kalesi'nden kurtarmıştır. Yine Berke Han'ın İzzeddin Keykâvus'a iyi muamelede bulunduğu ve onu kızı ile evlendirdiği ifade edilmiştir (Yıldız VIII, 1989, 322).

Keykâvus'un Anadolu topraklarından kaçmasına ve Selçuklu Devleti'nin sona yaklaşmasına sebep olarak gösterilen durumlardan biri de akrabaları olan Kir Hâdid ve Kir Hâye adındaki Hıristiyan dayılarının olduğu ifade edilmektedir. II. İzzeddin Keykâvus'un dayılarına Selçuklu Devleti içinde önemli mevkiiler

²⁵II. İzzeddin Keykâvus'un maiyetinde bulunanlar Hıristiyan olmayı kabul etmemişlerdir. Bundan dolayı başta İzzeddin Keykâvus'a en çok hizmeti bulunan Ali Bahadır olmak üzere birçok kişi öldürülmüştür. Bu sırada Emir'i Ahur Uğurlu öldürülecekken kendisi Ayasofya'ya sığınmıştır. Bizans geleneklerine göre buraya sığınan kişi affedilmekteydi. Bundan dolayı Uğurlu öldürülmemiş, sadece gözlerine mil çekilmiştir. Bkz. Kansu Ekici, "Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266)" (Süleyman Demirel Üniversitesi, 2005), 58.

²⁶İlhanlı Devleti'ni 1256-1265 yıllarında idare etmiştir. Devletin hem kurucusu hem de ilk hükümdarıdır. Cengiz Han'ın torunudur. 1265 yılında henüz 48 yaşında iken Merâğa'da ölmüştür. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, "Hülâgü", içinde TDV İslam Ansiklopedisi (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 18/473-475.

verdiği görülmektedir. Nitekim dayılarının hem devlet içindeki entrikaları hem de Moğollara karşı yaptıkları entrikalar, Selçuklu Devlet'in sona yaklaşmasını hızlandıran durumlardan biri olmuştur (Turan, 2014, 285).

Berduliye Hatun'un Şemseddin İsfâhâni ile evliliğinden sonra herhangi bir evlilik yapmadığı görülmektedir. Ölümü ile ilgili iki ihtimal üzerinde durulmaktadır. Birinci ihtimal, oğlunun kaçışından sonra intihar etmiş olabileceği yönündedir. İkinci ihtimal ise, Konstantinapol'den Yunanistan'ın Orta Makedonya bölgesindeki yer olan Beroya/Veroya'ya getirildiği ve ölünceye kadar burada tutulduğu. Ölüm tarihi bilinmemekle birlikte 1264-1265'e kadar yaşadığı düşünülmektedir (Shukurov, 2016, 109). Bu yaşanan olaylarla beraber 15. Yüzyılda Makedonya taraflarında II. İzzeddin Keykavus'un torunlarının Hıristiyan bir şekilde yaşamlarını sürdürdüğü ifade edilmektedir (Gordlevski, 1988, 333).

Sonuç

Anadolu Selçuklu Devleti'nde siyasi anlamda birçok evlilikler yapılmıştır. Bu evliliklerde farklı dine mensup kişilerin olması, devlet menfaatinin ön planda olduğunu gösterir. Rum Melikeler ile yapılmış olan evlilikler zaman zaman olarak incelendiğinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar hemen her dönemde var olduğunu göstermektedir. Melikelerin Selçuklu sarayına gelin olarak geldikten sonra dinine müdahalede bulunulmamıştır. Ancak bir müddet sonra bazı Melikelerin İslam dinine girdiği görülmektedir. Bazı tarihçilere göre din değiştirmelerinin tek sebebinin toplum hoşgörüsünü kazanmak olduğu vurgulanmıştır. Müslüman olan Melikeler hayır işlerinde bulunmuş, çeşitli hayratlar yaptırmışlardır. Melike Ümmühan Hatun, Mahperi Hatun, Gürcü Hatun'un İslam dinine girdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra Berduliye Hatun, Melike İzabella ve I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşi olan Melike Hatun'un Müslüman olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta Gıyâseddin Keyhüsrev'in eşinin ailesinin bir müddet sonra, Selçuklu Devleti'nin önemli mercilerine yükseldikleri de görülmektedir. Sultan eşlerinin Hıristiyan olması, Melike'nin hem eşinin hem de doğmuş olan çocuklarının farklı dinlere bakışını da etkileyecektir. Nitekim yine Gürcü Hatun'un kendi maiyetinden olan kişileri Selçuklu sarayında önemli görevlere getirmiş olması bu fikri kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte Sultan çocuklarının bazılarının Hıristiyan olduğu yönünde ifadeler görülmektedir. Kaynakların birçoğu bunun sadece annelerinin inancından dolayı ortaya çıkan bir hoşgörü olduğunu ifade etmektedirler. Ancak yabancı kaynaklarda bazı Melikler için Hıristiyan ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Melikelerin toplumsal alandaki faaliyetlerinin yanı sıra siyasi alanda da etkin oldukları görülmüştür. Melikeler, kendi çocuklarının menfaati için çaba sarf etmişlerdir. Bundan dolayı da eşlerinin ölümünden sonra çocukları küçük yaşta olsa bile onları tahta çıkartmak için çabalamışlardır. Mahperi Hatun'un kendi çocuğunu tahta çıkartmak için Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın diğer eşi Melike-i Adiliyye ve çocuklarına yapılmış olan muamele, Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki önemli olaylardan biridir. Melikelerin siyasi alandaki etkinliklerin bir diğer örnek de eşlerinin evliliklerinden sonra vezirler ile yapmış oldukları evliliklerdir. Bu evlilikleri, Rum Melikeler içinde Gürcü Hatun ve Berduliye Hatun'un yapmıştır. Daha çok kendi çocuklarının menfaatini sağlamak ve Anadolu Selçuklu Devleti'nde etkin olmak için evlilikler yapılmıştır.

Kaynaklar

- Ahmet Eflâkî. Âriflerin Menkıbeleri I-II (Manakib al-Ârifin). Çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Hürriyet, 1973.
- Akropolites, George. George Akropolites The History. Çev. Ruth Macrides. New York: Oxford Studies In Byzantium, 2007.
- Aktaş, Yasemin. "Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Saltanatının İlk Yılları". Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 55 (2015): 197–211.
- Altunsoy, Nazlı. Türkiye Selçukluları Döneminde Gayrimüslimler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021.
- Bekmez, Ayşegül. Anadolu Selçuklu Döneminde Kadınların Mimari Etkinlikleri. Van: Yüzyüncü Yıl

- Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Bekmez, Ayşegül. “Siyaset ve Sanat Bağlamında Anadolu Selçuklu Döneminde İki Kadın: Mahperi Hunad Hatun ve Melike Adile”. Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, sayı 6 (2020): 165–88.
- Bibi, İbn. El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme. Çev. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Biçak, Sedat. “Türkiye Selçuklu Toplumunda Kadın (XI-XIV. yy)”. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Çelik, Züriye. “Moğol İstilâsı ve Türkiye Selçuklu Devleti”. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Claude Cahen. Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler. Çev. Yıldız Moran. İstanbul: E Yayınları, 1970.
- Claude Cahen. Osmanlılardan Önce Anadolu. Çev. Erol Üyepazarcı. İstanbul: Türk Vakfı Yurt Yayınları, 2012.
- Değirmençay, Veyis. “Sultan Veled”. TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim 10.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-veled>.
- Demir, Hatice. “Mahperi Huand Hatun'un Hristiyan ve Bani Kimliği”. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 71 (2021): 419–40.
- Demir, Hatice. “Mahperi Huand Hatun'un Sanduka Kitabesi Üzerine Düşünceler”. Ç. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü 29, sayı 4 (2020): 301–14.
- Doğan, Tolga. Türkiye Selçuklularında Sarayda ve Toplumsal Hayatta Evlilikler. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Eastmond, Antony. Tamta's World (The Life and Encounters of a Medieval Noblewoman from the Middle East to Mongolia). London: Cambridge University Press, 2017.
- Ekici, Kansu. Anadolu Selçuklu Devletinde Üç Kardeş Devri (1246-1266). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2005.
- Ersan, Mehmet. “Türkiye Selçuklu Devleti”. İslam Tarihi ve Medeniyeti Selçuklular, I–XV. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Eyice, Semavi. “Korkut Camii”. TDV İslam Ansiklopedisi, 26/207-208. Erişim 05,12,2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/korkut-camii>.
- Gökhan, İlyas. “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki Siyasi İlişkiler”. NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1 (2012): 70–108.
- Gordlevski, V. Anadolu Selçuklu Devleti. Çev. Azer Yaran. Ankara, 1988.
- Günler, Mevlüt. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Saltanat Mücadeleleri ve Devlet ile Toplum Üzerindeki Etkileri. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. “I. Alaeddin Keykubat'ın (1220-1237) Kayınpederi Kir Fard Hakkında Bir Araştırma”. Mediterranean Journal of Humanities 1, sayı 2 (2012): 121–30.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali. Selçuklu Hanımları Kira Hatun ve Raziye Devlet Hatun. Konya: Çizgi Kitabevi. 2017
- Hebraeus, ve Gregory Abû'l-Farac Bar. Abû'l-Farac Tarihi .II. Çev. Ömer Rıza Doğrul. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1950.
- İbni Bibi. Selçuknâme. Çev. Mükrimin Halil Yinanç. İstanbul: Kitabevi, 2017.
- İbnü'l-Esir. El- Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi. I-XII. Çev. Abdülkerim Özaydın. İstanbul: Bahar Yayınları, 1987.
- Kapanşahin, Muhittin. “Kayseri'de İki Selçuklu Melikesi ve İktidar Mücadelesi -Mahperi Hatun ve

- Melike-i Adiliye-". Prof. Dr. Ali Aktan Armağanı, ed. Özen Tok ve Muhittin Kapanşahin, 445–68. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Kara, Demet. Türkiye'nin Selçuklu Çağı Kadın Türbeleri (1071-1318). Eskişehir: Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Kara, Demet. "Türkiye Selçuklu Sultan Eşlerinden Mahperi Huand Hatun'un Yaptırdığı Yapılar". Turkish Studies-Historical Analysis 14, sayı 1 (2016): 107–36.
- Kaya, Selim. I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Kaymaz, Nejat. Anadolu Selçuklularının İntihadında İdare Mekanizmasının Rolü. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011.
- Kaymaz, Nejat. II. Gıyâsü'd-dîn Keyhüsrev ve Devri. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Kemaloğlu, Muhammet. "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)". Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi 2, sayı 5 (2015): 89–106.
- Kesik, Muharrem. "Mesud II". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 13.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesud-ii>
- Kesik, Muharrem. "Muînüddin Süleyman Pervâne". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 17.11.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muinuddin-suleyman-pervane>
- Kesik, Muharrem. "Türkiye Selçuklu Devleti ve Bizans İmparatorluğu İlişkileri". Sosyoloji ve Coğrafya, ed. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan, 436–51. İstanbul, 2006.
- Merçil, Erdoğan. Türkiye Selçukluları'nda Meslekler. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.
- Necipoğlu, Nevra. "Türklerin ve Bizanslıların Ortaçağda Anadolu'da Birliktelikleri (11 ve 12. Yüzyıllar)". Cogito/Selçuklular, sayı 29 (2001).
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Battal Gazi". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 07.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/battal-gazi>
- Önkal, Hakkı. Selçuklu- Osmanlı Sultanları ve Türbeleri. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1999.
- Oral, Osman. "Prenses Destina'nın Mahperi Hatun Oluşu". Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi 7/1 (2014): 1–15.
- Orhan, Seval. Selçuklular Zamanında Anadolu'da Evlilik (1075-1308). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2016.
- Özaydın, Abdülkerim. "Kılıcarslan II". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 09.12.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilicarslan-ii>
- Paydaş, Kazım. "Eflâkî'nin Menakıb'ül Arifin Adlı Eserine Göre 13-14 yy da Selçuklu Payitahtında Kadınların Konumu". The Journal of Academic Social Science Studies 6, sayı 8 (2013): 457–81.
- Şapolyo, Enver Benhan. Selçuklu İmaratorluğu Tarihi. Ankara: Güven Matbaası, 1972.
- Saray, Mehmet. "Altın Orda Hanlığı". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 12.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/altin-orda-hanligi>
- Sevim, Ali. "Keyhusrev I". TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 15.09.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/keyhusrev-i>
- Sevim, Ali. "Keyhusrev II". TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 20.12.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/keyhusrev-ii>
- Sevim, Ali, ve Erdoğan Merçil. Selçuklu Devletleri Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Sevim, Ali, ve Yaşar Yücel. Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi. Ankara: Türk Tarih

- Kurumu, 1989.
- Shukurov, Rustam. “Harem Hıristiyanlığı: Selçuklu Şehzâdelerinin Bizanslı Kimliği”. Anadolu Selçukluları Ortaçağ Ortadoğusu’nda Saray ve Toplum, ed. A.C.S. Peacock ve Sara Nur Yıldız. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.
- Shukurov, Rustam. The Byzantine Turks. Boston: BRILL Press, 2016.
- Sümer, Faruk. “Abaka”. TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 20.12.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abaka>.
- Sümer, Faruk. “Keykâvus II”. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 08.12.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/keykavus-ii>.
- Sümer, Faruk. “Keykubad I”. TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 08.12.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/keykubad-i>.
- Sümer, Faruk. “Keykubad II”. TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 10.07.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/keykubad-ii>.
- Sümer, Faruk. “Kösedağ Savaşı”. TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 10.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kosedag-savasi>.
- Sümer, Faruk. “Tuğrul Şah”. TDV İslam Ansiklopedisi. Erişim: 07.11.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tugrul-sah>.
- Sunay, Serkan. “Tokat-Pazar Mahperi Hatun Kervansarayı”. Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, ed. Hakkı Acur. Ankara, 2007.
- Turan, Osman. Selçuklu Tarihi Araştırmaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Turan, Osman. Selçuklular ve İslamiyet. İstanbul: Nakışlar Yayınevi, 1980.
- Turan, Osman. Selçuklular Zamanında Türkiye. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1971.
- Turan, Osman. Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar (Metin, Tercüme, Araştırmalar). Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1958.
- Turan, Refik. “Sultan Alaaddin Keykubat Dönemi ve Ehemmiyeti”. Selçuklu Tarihi El Kitabı, ed. Refik Turan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Turgut, Demet. Mahperi Huand Hatun ve Yaptırdığı Yapılar. Eskişehir: Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Uyumaz, Emine. “Anadolu Selçuklu Çağı Kronolojisi”. Cogito/Selçuklular, sayı 29 (2001).
- Uyumaz, Emine. “Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad Dönemine (1120-1237) Bir Bakış”. Cogito/Selçuklular, sayı 29 (2001).
- Uyumaz, Emine. “Türkiye Selçuklu Sultanları, Melikleri ve Melikelerinin Evlilikleri”. İçinde I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, editör Osman Eravşar ve Haşim Karpuz, 397–421. Konya: Selçuk Üniversitesi Araştırmaları Merkezi, 2000.
- Uyumaz, Emine. “XII-XIII. Yüzyıllarda Anadolu’daki Düşün Törenlerine Bir Bakış”. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA) 5 (2020): 25–36.
- Yıldız, Hasan Dursun. Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi .I-XIV. İstanbul: Çağ Yayınları, 1989.
- Yuvalı, Abdülkadir. “Hülâgû”. İçinde TDV İslam Ansiklopedisi, Erişim: 11.10.2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hulagu>.